

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

ANDREJA POJE

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**EKONOMSKA SVOBODA IN GOSPODARSKA
USPEŠNOST V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH**

Ljubljana, maj 2003

ANDREJA POJE

IZJAVA

Študentka Andreja Poje izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Janeza Šušteršiča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 20.05.2003

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. EKONOMSKA SVOBODA	2
2.1. ZGODOVINSKI PREGLED.....	3
2.2. EKONOMSKA SVOBODA, POLITIČNA SVOBODA IN DRŽAVLJANSKE PRAVICE.....	4
3. GOSPODARSKA USPEŠNOST.....	5
3.1. ZGODOVINSKI PREGLED.....	5
3.2. KAZALCI GOSPODARSKE RASTI.....	6
3.3. DETERMINANTE GOSPODARSKE RASTI.....	6
4. POVEZAVA MED EKONOMSKO SVOBODO IN GOSPODARSKO USPEŠNOSTJO.....	7
5. EKONOMSKA SVOBODA IN GOSPODARSKA USPEŠNOST V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH.....	10
5.1. DEJAVNIKI GOSPODARSKE RASTI TRANZICIJSKIH DRŽAV NA KRATEK ROK.....	10
5.2. EMPIRIČNE UGOTOVITVE O GOSPODARSKI USPEŠNOSTI TRANZICIJSKIH DRŽAV.....	12
5.3. EKONOMSKA SVOBODA V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH.....	13
5.3.1. <i>Fraser Inštitut</i>	14
5.3.2. <i>Heritage</i>	15
5.3.3. <i>Freedom House</i>	18
5.4. POVEZAVA MED GOSPODARSKO USPEŠNOSTJO IN EKONOMSKO SVOBODO V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH.....	22
5.4.1. <i>Grafična analiza</i>	23
5.4.2. <i>Empirična analiza</i>	25
6. ANALIZA FRASER IN HERITAGE INDEKSA EKONOMSKE SVOBODE.....	31
6.1. PODROČJA FRASER INDEKSA.....	31
6.2. PODROČJA HERITAGE INDEKSA.....	37
6.3. OSNOVNE RAZLIKE.....	40
7. ZAKLJUČEK	41
8. LITERATURA	43
9. VIRI	45

1. UVOD

Z vprašanjem gospodarske rasti se ekonomisti ukvarjajo že od leta 1776, ko je bila izdana knjiga Bogastvo narodov avtorja Adama Smitha. Nasprotno pa je termin ekonomska svoboda mnogo manj poznan, a vedno bolj pridobiva na pomenu.

Predmet proučevanja diplomskega dela, ki je pred vami, je analiza problematike ekonomske svobode in gospodarske uspešnosti ter povezave med njima, predvsem z vidika tranzicijskih držav. Osredotoča se na analizo štirinajstih izbranih tranzicijskih držav; Albanije, Bolgarije, Češke, Estonije, Hrvaške, Madžarske, Litve, Latvije, Poljske, Romunije, Rusije, Slovaške, Slovenije in Ukrajine. Ostale tranzicijske države; Armenija, Azerbajdžan, Belorusija, Gruzija, Kazahstan, Kirgizija, Makedonija, Moldavija, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan, v nalogi, zaradi nedostopnosti podatkov in drugačnih razmer, ki določajo položaj teh držav, niso obravnavane.

Teza diplomskega dela je v predpostavki, da je za tranzicijske države, ki jih zaznamuje prehod iz socialističnega planskega gospodarstva v tržno gospodarstvo, za doseganje višje gospodarske uspešnosti potrebna velika liberalizacija na vseh področjih, saj je prav liberalizacije v starem sistemu tem državam najbolj primanjkovalo.

Večina držav, obravnavanih v diplomskem delu, z izjemo Slovenije in Hrvaške, izhaja iz Sovjetskega, centralno-planskega tipa socializma. Pomanjkanje liberalizacije se je v teh državah tako najbolj odražalo v glavnih značilnostih tega sistema. Prva značilnost, ki v osnovi odraža pomanjkanje demokracije in politične svobode, je bila prisotnost enopartijskega političnega sistema z eno dominantno politično stranko. Druga značilnost se odraža v prevladujoči lastninski obliki nad proizvodjalnimi sredstvi, ki je bila skoraj v celoti državna. Privatna lastnina je bila v podrejenem položaju in je predstavljala predvsem marginalen pojav. Tretja se odraža v državni kontroli nad gospodarstvom, ki je bila popolna. Država je, kot glavni gospodarski subjekt, uravnavala gospodarstvo s pomočjo centralnega planiranja. Tržnega gospodarstva tako rekoč ni bilo, predvsem zaradi odsotnosti institucionalne in zakonske infrastrukture za operacije tržno usmerjanega gospodarstva. Pomembno negativno je vplivala tudi odsotnost dobro definiranih lastninskih pravic, zakonodaje, ki bi urejala vstop in izstop zasebnih podjetij, finančnih trgov, komercialnega bančnega sistema, odprtega trga delovne sile in davčnega sistema, ki bi bil tržno usmerjen. Ideološko zatrt profitni motiv je zmanjšal inovacije, politična nagnjenost k avtarkiji pa je izničila komercialne koristi od mednarodne menjave. Za razliko od opisanega sta imeli Slovenija in Hrvaška nekaj prednosti, saj je Jugoslavija namesto državne uvedla družbeno lastnino, skušala pa je tudi zmanjšati vlogo države v gospodarstvu z uvajanjem delavskega samoupravljanja in tržnega gospodarstva, kar pa ne pomeni, da tudi v tem sistemu ni prihajalo do omejevanja ekonomske svobode.

Z odpravo teh značilnosti, ki so zmanjševale ekonomsko svobodo in druge svoboščine ter zniževale gospodarsko uspešnost, naj bi prišlo do višje gospodarske uspešnosti opazovanih

tranzicijskih držav. S prehodom v tržno gospodarstvo je v teh državah prišlo do makroekonomske stabilizacije, velikih strukturnih in institucionalnih sprememb. Države, ki so hitreje in temeljiteje liberalizirale gospodarstvo, naj bi dosegle višjo gospodarsko rast. Mnogi avtorji so namreč v številnih empiričnih raziskavah, ki so zajele širši krog držav, ugotovili pozitivno povezavo med ekonomsko svobodo in gospodarsko uspešnostjo, zato pričakujemo, da bo povečanje liberalizacije pripomoglo k povečanju gospodarske uspešnosti tudi v tranzicijskih državah.

V začetnem poglavju so povzete razlage termina ekonomske svobode različnih avtorjev in pojasnjene osnovne razlike med ekonomsko in politično svobodo ter civilnimi svoboščinami. Na kratko je predstavljen razvoj in uporaba termina svoboda in termin ekonomska svoboda, ki se je šele z Johnom Lockom v sedemnajstem stoletju razvil v skladno in močno intelektualno tradicijo.

V nadaljevanju diplomskega dela sta opredeljeni gospodarska rast in gospodarska uspešnost. Gospodarska rast in dejavniki, ki nanjo vplivajo, so predstavljeni z vidika različnih avtorjev. Predstavljeni so tudi glavni kazalci gospodarske rasti. Ta del se zaključuje z ugotovitvami Barroja, ki je s pomočjo regresijske analize potrdil ključne determinante gospodarske rasti.

V četrtem delu so na kratko predstavljeni rezultati regresijskih analiz različnih avtorjev o povezavi med gospodarsko uspešnostjo in ekonomsko svobodo.

V petem delu sledi pregled ključnih dejavnikov gospodarske rasti v tranzicijskih državah in empirične ugotovitve o gospodarski uspešnosti tranzicijskih držav različnih avtorjev, nato še predstavitev ocen opazovanih tranzicijskih držav glede na stopnjo ekonomske svobode, kot jo določajo tri različne institucije, ki le-to merijo. Ta del se zaključuje z grafično in ekonometrično analizo povezanosti med ekonomsko svobodo in gospodarsko uspešnostjo v opazovanih tranzicijskih državah.

Ker rezultati, pridobljeni z grafično in empirično analizo, niso potrdili pričakovanih povezav, je šesti del namenjen podrobnejši analizi Fraser in Heritage indeksa ekonomske svobode, njune sestave in primerjave med njima. Med drugim vključuje tudi empirično preveritev posameznih področij in podpodročij Fraser in Heritage indeksa, z namenom ugotovitve ključnih področij in podpodročij, ki so imela največji vpliv na gospodarsko uspešnost v opazovanih tranzicijskih državah. Diplomsko delo se zaključuje z ugotovitvami o povezavi med gospodarsko uspešnostjo in ekonomsko svobodo.

2. EKONOMSKA SVOBODA

»Verjamem, da so svobodne družbe nastale in obstale samo zato, ker je ekonomska svoboda toliko bolj produktivna, v primerjavi z ostalimi metodami kontrole gospodarske aktivnosti«.
(Milton Friedman)

2.1. Zgodovinski pregled

Prvo uporabo besede svoboda lahko zasledimo v antični Sumeriji. Njena uporaba opisuje kralja Urukagina, ki je osvobodil svoje ljudi prejšnjih vojnih davkov. Antični in srednjeveški filozofi so se bolj kot z ekonomsko ukvarjali s politično svobodo. Grkom je tako svoboda predstavljala popolnoma neodvisni polis. Periklej je opredelil svobodnega človeka kot aktivnega državljana, ki je z izpolnjevanjem svoje politične svobode pomagal pri oblikovanju zakonov in politik polisa. Osnovni poudarek antičnega koncepta svobode je bila pravica do glasu v kolektivnem odločanju (Rabushka, 1991, str. 25).

Liberalna tradicija v politiki in ekonomiji večinoma izvira iz sedemnajstega stoletja. Svoboda je tedaj postala sinonim za zaščito lastnine, ki je izhajal iz fevdalne dediščine srednjega veka. Svobodo do posedovanja lastnine so videli kot pomemben pogoj za vzdrževanje osebne neodvisnosti. Kljub temu, da se o svobodi govori že od antike, pa se je ekonomska svoboda v skladno in močno intelektualno tradicijo resno razvila šele v sedemnajstem stoletju, s publikacijo Johna Locka, *Second treatise on civil government*¹ (1690), ki je poudarila svobodo združevanja, privatne lastnine in nedotakljivost osebne svobode, ki je zaščiten z vladavino prava. Po Locku imajo posamezniki naravno pravico do lastnine, za katero so delali. David Hume je še povečal Lockov poudarek na pravici do lastnine kot osnovi družbe in države, vztrajal pa je tudi na tem, da je stabilnost lastništva osnova za ustanovitev človeške družbe. Tako lahko vsak posameznik mirno uživa v tem, kar je pridobil s srečo ali svojo podjetnostjo. Skoraj stoletje kasneje je Locku sledil Adam Smith. V svojem delu *Bogastvo narodov* je Smith teoretiziral sistem naravne svobode. Prepričan je bil, da lahko le popolna svoboda proizvajalcev pri iskanju dobička ustvarja možnost za proizvodnjo, medtem ko nevidna roka trga določa pravilno količino izdelkov in storitev. Če na trgu ni vladnih intervencij, bo konkurenca zagotovila, da bodo obseg proizvodnje narekovale potrebe kupcev. Prav tako je zelo pomemben John Stuart Mill, ki je v svojem eseju *On Liberty*² (1859) zapisal, da princip svobode posameznikom dovoljuje oblikovanje življenj brez zunanjega vmešavanja, vse dokler s tem niso kršene pravice drugih.

Anglijo so v devetnajstem stoletju vodili principi Locka in Smitha; ob prosti trgovini, *laissez-fairu*, nizkih davkih, nizki državni potrošnji in minimalnih intervencijah države je ta imela skoraj celo stoletje funkcijo nočnega čuvaja, saj je skrbela le za zagotavljanje javnega reda, miru, obrambe, spoštovanja zakonov in zagotavljanje čistih javnih dobrin. V dvajsetem stoletju je prišlo do vodenega mešanega gospodarstva, ki je temeljilo na socialistični filozofiji. Tisti, ki so podpirali aktivno državo, so verjeli, da bo zagotovila polno zaposlenost in se borila za državo blaginje. Do oživitve klasičnega liberalizma je ponovno prišlo leta 1944 s knjigo *The Road to Serfdom*³ Friedricha Hayeka, ki mu je sledil Sir Isaiah Berlin s svojo knjigo *Two Concepts of Liberty* (1958). Ostali pomembni možje, ki so prispevali k moderni oživitvi

¹Op. p.: Druga razprava o vladi;

Locke John: Dve razprave o vladi. Beograd : Mladost, 1978. 2 zv. (242 str. In 212 str.)

² Mill John Stuart: O svobodi. Ljubljana : Študentska organizacija Univerze, 1991. 261 str.

³ Hayek Friedrich August von: Pot v hlapčevstvo. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1991. 261 str.

ekonomske svobode, so Ludwig von Mises, Milton Friedman in James Buchanan (Rabushka, 1991, str. 25-26).

Indeksi ekonomske svobode, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju, poudarjajo lastninske pravice (Locke) in svobodo gospodarske pobude (Smith).

2.2. Ekonomska svoboda, politična svoboda in državljske pravice

Termin ekonomska svoboda vključuje proste trge, prosto trgovino, zasebna podjetja, prostovoljno menjavo, kapitalizem, omejeno vlogo države, laissez-faire, nizke davke, prosto gibanje kapitala, zasebno lastnino in podobno. Že področja, ki jo opredeljujejo, kažejo na to, da sta njeni glavni značilnosti kompleksnost in multidimenzionalnost, kar je tudi razlog, da jo je tako težko meriti. Zaradi same narave ekonomske svobode je sicer lahko trditi, da ima neka država v primerjavi z drugo državo več ekonomske svobode (npr. Slovenija v primerjavi z Rusijo), ali da ima neka država danes več ekonomske svobode, kot jo je imela pred letom oziroma desetletjem (Slovenija ima danes več ekonomske svobode, kot jo je imela npr. pred 20-imi leti), težje pa je kvantitativno oceniti oziroma izmeriti, za kakšne razlike oziroma spremembe gre. Kot vidimo, se pojavlja problem kvantitativnega merjenja, ocenjevanja in primerjanja ekonomske svobode med različnimi državami in v različnih obdobjih.

V svetu sta se uveljavili dve instituciji, ki merita ekonomsko svobodo; Fraser in Heritage. Tretja institucija poleg dveh že omenjenih je Freedom House, ki meri politično svobodo in civilne svoboščine. V letu 1982 je Freedom House sicer začel ocenjevati tudi stopnjo ekonomske svobode, vendar pa ji ne pripisuje velikega pomena, saj meni, da je odvisna od politične svobode in civilnih svoboščin. Fraser in Heritage sta razvili svoj način merjenja ekonomske svobode in rangiranja držav glede na doseženo stopnjo ekonomske svobode, kar je tudi razlog za razlike v ocenah med tema dvema institucijama. To bo prikazano v nadaljevanju, v tem delu pa so predstavljeni pogledi na ekonomsko svobodo avtorjev Heritaga in Fraserja ter pogledi na politično svobodo in civilne svoboščine.

Ekonomska svoboda Heritagovi avtorji definirajo kot odsotnost državnih omejitev oziroma pritiskov na proizvodnjo, distribucijo ali potrošnjo proizvodov in storitev preko neke minimalne ravni, ki je potrebna za zaščito in ohranitev svobode same. Poudarjajo, da vse državne akcije vključujejo omejitve, vendar je po njihovem mnenju nekaj minimalnega omejevanja nujno potrebnega za zagotovitev obrambe, pospeševanje razvoja civilne družbe ter proizvodnje javnih dobrin. Ko država uporablja več omejitev, kot jih določa ta minimalni standard, in ko se vmešava v delovanje trga, z namenom vplivati na cilje, ki so drugačni od zaščite oseb in lastnine, slabi ekonomsko svobodo (O'Driscoll et al., 2003, str. 50).

Gwartney in Lawson, glavna predstavnika Fraser inštituta, menita, da so glavni elementi ekonomske svobode osebne odločitve, prostovoljna menjava, prosto tržno tekmovanje ter zaščita oseb in lastnine. Institucije in politike so konsistentne z ekonomsko svobodo, ko zagotavljajo infrastrukturo, ki pospešuje prostovoljno menjavo ob hkratni zaščiti posameznika

in njegove lastnine pred agresorji, ki se želijo s pomočjo nasilja, omejevanja ali prevare polastiti stvari, ki jim ne pripadajo. Država pospešuje ekonomsko svobodo z zagotavljanjem pravno in zakonodajno uveljavljenih sistemov, ki ščitijo lastninske pravice, in ki uveljavljajo pogodbe na nepristranski način. Prav tako spodbuja ekonomsko svobodo, s tem, da skrbi za trden denarni okvir in delujoč finančni sistem. Ekonomska svoboda zahteva tudi zmanjšano vlogo države, saj njena prevelika vloga lahko povzroči, da davki, vladni izdatki in predpisi zamenjajo osebne odločitve, prostovoljno menjavo in tržno koordinacijo (Gwartney et al., 2002, str. 5).

Freedom House loči, za razliko od Heritage in Fraser inštituta, med politično svobodo in državljanskimi pravicami, ki pokrivata drugo področje človeškega medsebojnega delovanja.

Politična svoboda se nanaša na postopke, ki se uporabljajo pri izvolitvi vladnih funkcionarjev in na odločanje o politično spornih vprašanjih. O politični svobodi lahko govorimo takrat, ko se odrasli državljani lahko svobodno udeležijo političnega procesa (volitve, lobiranje in izbira med kandidati), in ko so volitve demokratične, poštene in konkurenčne (alternativnim političnim strankam je dovoljeno, da prosto sodelujejo).

K državljanskim pravicam se štejejo svoboda tiska in prostega izražanja, brez strahu pred represijo. Sem sodijo tudi pravice posameznikov, da se organizirajo, demonstrirajo in da imajo pravico do poštenega sojenja. Poleg vseh naštetih lahko sem uvrstimo tudi pravice osebne neodvisnosti, kot so svoboda do izbire verskega prepričanja, izobraževanja, potovanja itd. (Haan et al., 1999, str. 217).

Politične pravice se tako bolj blizu antičnemu pristopu k svobodi, ki je poudarjal sodelovanje v političnem procesu in procesu sprejemanja odločitev. Državljanske svoboščine pa se bolj nanašajo na tradicijo Johna Locka in Johna Stuarta Milla (Rabushka, 1991 a, str. 57).

Lahko se zgodi, da ima država veliko politične svobode in hkrati zasleduje politiko, ki brezobzirno omejuje ekonomsko svobodo. Politične demokracije, v katerih nivo davkov in porabe predstavlja 50% ali več gospodarstva, predstavljajo tak primer. Prav tako je mogoče, da je neko gospodarstvo relativno svobodno, čeprav je državljanska udeležba v političnem procesu zelo omejena. Tak primer je Hong Kong v obdobju nekaj zadnjih desetletij (Gwartney et al., 2001, str. 3-4).

3. GOSPODARSKA USPEŠNOST

3.1. Zgodovinski pregled

Z vprašanjem gospodarske rasti se ekonomisti ukvarjajo že od leta 1776, ko je bila izdana knjiga Bogastvo narodov avtorja Adama Smitha. Čeprav je tudi Adam Smith pisal o produkcijskih faktorjih (delitev dela predstavlja produkcijski faktor, ki najprej spodbudi

gospodarsko rast, kapital pa je produkcijski faktor, ki jo vzdržuje), je predvsem poudarjal pomen koristi menjave, ekonomije obsega in ekonomske politike. Moderna teorija rasti, ki temelji na delu Solowa, pa trdi, da inputi kapitala, dela in tehnologije zagotavljajo glavni vir rasti.

Kasnejši napredki v teoriji rasti (Lucas, Romer) razlagajo delo širše, z vključevanjem človeškega kapitala in s tem tudi investicij v izobraževanje in usposabljanje. Države rastejo s povečevanjem fizičnega kapitala, izboljševanjem izobraženosti in nivoja usposobljenosti delavcev in privzemanjem izboljšane tehnologije.

Vendar pa se je izkazalo, da samo širitev dostopnosti do inputov ne vodi vedno sama po sebi do gospodarske rasti. Nova teorija rasti (Bauer, North) je začela poudarjati tudi pomen in učinke institucij ter politik na gospodarsko rast, oziroma pomen ekonomskega okolja, ki mora biti skladno z razvojem in mora za višjo gospodarsko rast omogočati učinkovito uporabo virov (Gwartney et al., 1999, str. 2).

3.2. Kazalci gospodarske rasti

Glavni kazalec razvitosti neke države je bruto domači proizvod na prebivalca (BDP p.c.). Poglavitni kazalec gospodarske uspešnosti pa je rast realnega bruto domačega proizvoda oziroma stopnja gospodarske rasti, ki meri povečanje ali zmanjšanje BDP v danem letu glede na vrednost v preteklem letu (Senjur, 2002, str. 84).

$$r = \frac{X(t) - X(t-1)}{X(t-1)}$$

r = stopnja rasti spremenljivke x

x(t) = spremenljivka v času t

x(t-1) = spremenljivka v času t-1

3.3. Determinante gospodarske rasti

Glede na Barrojeve ugotovitve (1998, str. 119-120) stopnjo rasti realnega BDP na prebivalca povečuje več dejavnikov, med katerimi so pravna država, manjša državna potrošnja in nizka inflacija. Prav tako je Barro ugotovil, da obseg demokracije, ki je merjen z vlogo volitev, ni ključna determinanta rasti. Na nižjih nivojih političnih pravic ekspanzija v teh pravicah povzroči stimulacijo gospodarske rasti, kasneje pa, ko je že dosežena neka zmerna stopnja demokracije, nadaljnja širitev teh pravic zmanjšuje rast. To naj bi bila posledica stopnjevanja pomembnosti socialnih programov in razdelitve dohodka.

Barro je prav tako ugotovil, da obstaja močna pozitivna povezava med blaginjo in nagnjenjem k demokraciji, kar je t. im. »Lipsetova hipoteza«, ki pravi, da blaginja spodbuja demokracijo. Različne mere življenjskega standarda npr. realni BDP na prebivalca, življenjsko

pričakovanje ob rojstvu, manjša vrzel med izobraževalnimi dosežki moških in žensk, spodbujajo demokracijo.

Gospodarsko rast prav tako spodbujajo boljše začetne ravni življenjskega pričakovanja ob rojstvu, srednje in visoko izobraževanje, nižje stopnje rodnosti in izboljševanje v pogojih menjave.

Dodatne politike, ki lahko pozitivno ali negativno vplivajo na gospodarsko rast, vključujejo davčno politiko, regulacije, ki vplivajo na trge dela, finančne in druge trge ter pokojninske in ostale programe transferjev. Prav tako so pomembne tudi investicije v infrastrukturo, v raziskave in razvoj, v kvaliteto izobraževanja ter distribucijo dohodka in bogastva.

4. POVEZAVA MED EKONOMSKO SVOBODO IN GOSPODARSKO USPEŠNOSTJO

Mnogi avtorji so potrdili pozitivno povezavo med ekonomsko svobodo in gospodarsko uspešnostjo.

Pozitivno povezavo med ekonomsko svobodo in rastjo BDP na prebivalca v obdobju 1980 – 1995 so potrdili Gwartney, Lawson in Block (1999), glavni predstavniki Fraser inštituta. Pojasnjevalne spremenljivke, ki so jih uporabili pri svoji analizi, so: ekonomska svoboda v letu 1975, spremembe v ekonomski svobodi v obdobjih 1975 – 1980, 1980 – 1985, 1985 – 1990 in 1990 – 1995, delež investicij v BDP, človeški kapital v letu 1980 in njegova sprememba v obdobju 1980 – 1995, količnik odvisnosti v letu 1980 in njegova sprememba v obdobju 1980 – 1995.

Na podlagi ocene 82-tih držav so v prvi regresiji ugotovili, da so vse spremenljivke ekonomske svobode statistično značilne na intervalu 99%. Popravljeni determinacijski koeficient je znašal 0,31, kar kaže, da ekonomska svoboda sama po sebi pojasnjuje velik del celotne variance v dolgoročnih stopnjah rasti. V naslednji regresiji so vključili novo spremenljivko in sicer delež investicij v BDP. Vse spremenljivke, vključene v model, so se izkazale za zelo statistično značilne. Vrednost popravljenega determinacijskega koeficienta se je povečala na 0,40, kar kaže na to, da je približno 40% variance stopnje rasti BDP na prebivalca pojasnjene s spremembami v ekonomski svobodi in deležem investicij v BDP. V tretji regresiji so vključili še človeški kapital, ki predstavlja spremembo ocenjenega povprečja let šolanja v obdobju 1980 do 1995 za populacijo, ki je starejša od 25 let. Ta spremenljivka je imela pričakovani predznak, vendar se je izkazala za statistično neznačilno. Prav tako tudi ni imela velike pojasnjevalne moči, saj je vrednost popravljenega determinacijskega koeficienta ostala nespremenjena. V zadnji regresiji so vključili še količnik odvisnosti, ki predstavlja razmerje med številom oseb, mlajših od 15 oz. starejših od 65 let in med številom oseb med 15-tim in 65-tim letom. Povečanje te spremenljivke je indikator zmanjšanja deleža aktivnega prebivalstva v celotni populaciji in je imela sicer pričakovani negativni predznak, vendar pa je

bila statistično neznačilna. Njihova analiza je pokazala, da sta tako ekonomska svoboda kot investicije v fizični kapital pomembni determinanti gospodarske rasti.

Glede na dobljene rezultate njihove analize lahko sklepamo, da se stopnja rasti BDP na prebivalca v obdobju 1980 – 1995 v povprečju poveča za 0,45 odstotne točke, če se ekonomska svoboda v začetnem letu (1975) spremeni za eno indekso točko. Tako koeficienti kot t-statistike, kažejo na to, da imajo spremembe v ekonomski svobodi velik vpliv na gospodarsko rast. Prav tako lahko sklepamo, da sprememba v ekonomski svobodi za eno indekso točko po letu 1980 povzroči povečanje stopnje rasti BDP na prebivalca za eno odstotno točko v naslednjih 15-ih letih. Učinek sprememb ekonomske svobode na stopnjo rasti BDP na prebivalca med leti 1980 in 1985 ter med 1985 in 1990 je bil še večji. Velikost koeficientov kaže na to, da vsaka sprememba ekonomske svobode za eno indekso točko v vsakem petletnem obdobju predstavlja približno podoben učinek na rast, kot bi ga imelo povečanje deleža investicij za 10 odstotnih točk (Gwartney et al., 1999, str. 5-8).

Tabela 1: Ekonomska svoboda in ostale determinante gospodarske rasti (1980 – 1995)

Pojasnjevalne spremenljivke:	Odvisna spremenljivka: Letna stopnja rasti BDP na prebivalca: 1980 – 1995 (t-statistika)			
	1	2	3	4
Ekonomska svoboda 1975	0,61*** (3,15)	0,45** (2,43)	0,31 (1,44)	0,17 (0,81)
Sprememba v ekonomski svobodi: 1975 – 1980	1,02*** (3,07)	0,89*** (2,87)	0,96*** (2,79)	0,77** (2,38)
Sprememba v ekonomski svobodi: 1980 – 1985	1,63*** (4,71)	1,37*** (4,16)	1,26*** (3,75)	0,80** (2,37)
Sprememba v ekonomski svobodi: 1985 – 1990	1,08*** (2,97)	1,03*** (3,06)	0,79** (2,06)	0,46 (1,23)
Sprememba v ekonomski svobodi: 1990 – 1995	0,95*** (3,59)	0,73*** (2,92)	0,54* (1,83)	0,49* (1,76)
Investicije/BDP: 1980 – 1995		0,14*** (3,63)	0,11*** (2,71)	0,07 (1,65)
Človeški kapital: 1980			0,13 (1,30)	-0,13 (1,01)
Sprememba v človeškem kapitalu: 1980 – 1995			0,56* (1,97)	0,63** (2,34)
Količnik odvisnosti: 1980				-0,07*** (3,42)
Sprememba v količniku odvisnosti: 1980 – 1995				-0,05** (2,02)
Konstanta	-3,10	-5,18	-5,09	2,81
\bar{R}^2	0,31	0,40	0,42	0,49
N	82	82	82	82

*statistično značilna na intervalu 90%

**statistično značilna na intervalu 95%

***statistično značilna na intervalu 99%

Vir: Gwartney et al., 1999, pril. str. 1-7.

Gwartney, Lawson in Block so prav tako ugotovili, da višja gospodarska rast ne povzroči povečanja v prihodnji ekonomski svobodi. Trdijo pa, da obstaja močna korelacija med spremembo v ekonomski svobodi v prejšnjem desetletju in gospodarsko rastjo v naslednjem. Trdijo namreč, da je potreben čas, da se prepriča tiste, ki sprejemajo odločitve, da gre za trajno spremembo. To časovno obdobje med tem, ko je narejena sprememba v politiki, ki vpliva na ekonomsko svobodo in njenim vplivom na gospodarsko rast, je različno in v nekaterih primerih lahko precej dolgo. Na to dolžino obdobja vplivajo tako zgodovinski faktorji kot politični pogoji. Prav ta časovni zamik lahko oslabi empirični odnos med spremembo v ekonomski svobodi in spremembo v stopnji gospodarske rasti na kratek rok. Prav tako tudi ugotavljajo, da ekonomska svoboda v začetnem obdobju ni imela učinka na ekonomsko svobodo v naslednjem obdobju.

Rezultati njihove nadaljnje analize kažejo na to, da povečanje v ekonomski svobodi vodi k hitrejši gospodarski rasti, kar pa ne velja za vpliv hitrejša gospodarske rasti na prihodnjo ekonomsko svobodo. To je zelo pomembna ugotovitev, saj kaže, da pozitivno povečanje v rasti zaradi učinka ekonomske svobode ne vodi nujno v večjo ekonomsko liberalizacijo. Nanjo vplivajo tudi politične odločitve, ki pripomorejo k razvoju institucij, ki spodbujajo rast.

Pozitivno povezavo sta potrdila tudi Vega-Gordillo in Alvarez-Arce (B.I), ki sta na podlagi ekonometrične analize ugotovila, da ekonomska svoboda spodbuja gospodarsko rast. Po njunem mnenju je tržna liberalizacija primerna institucionalna reforma za tiste države, katerih glavna skrb je gospodarska rast. Prav tako še poudarjata, da ena sama reforma verjetno ni zadostni pogoj za hitro rast, saj je za to potrebna tudi zmerna stopnja svobode na političnem področju.

Podobno ugotavljata tudi Ayal in Karras (1998), ki trdita, da ekonomska svoboda spodbuja gospodarsko rast preko povečevanja celotne factorske produktivnosti in preko spodbujanja akumulacije kapitala. Prav tako ugotavljata, da obstaja šest elementov indeksa ekonomske svobode, ki so statistično značilni in značilno korelirani z multifaktorsko produktivnostjo in kapitalno akumulacijo. Ti so:

- ◆ nizka stopnja rasti denarne mase,
- ◆ majhna vloga državnih podjetij,
- ◆ obrestne mere, ki so le redko negativne,
- ◆ majhne razlike med uradnim tečajem in tečajem na črnem trgu,
- ◆ velik trgovinski sektor,
- ◆ svoboda državljanov, da sodelujejo v kapitalskih transakcijah s tujci.

Če povzamemo, je po njuni analizi za višjo gospodarsko rast predvsem potrebno spodbujati stabilno monetarno okolje, majhno vlogo države v gospodarstvu in svobodo državljanov pri udeleževanju v transakcijah s tujci.

De Haan in Sturm (1999) sta ocenila modele rasti za obdobje 1975 – 1990 za 80 vključenih držav. Uporabila sta tako stopnjo ekonomske svobode v letu 1975 kot tudi spremembo v

ekonomski svobodi v obdobju 1975 – 1990. Ugotovila sta, da večja ekonomska svoboda spodbuja gospodarsko rast, da pa stopnja ekonomske svobode ni povezana z gospodarsko rastjo. Zaključujeta z ugotovitvijo, da več ekonomske svobode vodi države v njihov ustaljeni položaj gospodarske rasti (če so pod to ravnijo), da pa stopnja ekonomske svobode ne vpliva na nivo uсталjenega položaja rasti.

5. EKONOMSKA SVOBODA IN GOSPODARSKA USPEŠNOST V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH

Tranzicijske države so kot skupina naredile največji napredek v izboljševanju ekonomske svobode v zadnjem desetletju. To izboljšanje pa je v veliki meri posledica nizke začetne stopnje ekonomske svobode. Te države predstavljajo posebnost tako pri gospodarski uspešnosti kot pri ekonomski svobodi, saj jih zaznamuje prehod iz socialističnega planskega gospodarstva v tržno gospodarstvo. V začetnem obdobju prehoda v tržno gospodarstvo so se tako morale soočiti z začetno recesijo, velikimi institucionalnimi spremembami, strukturnimi spremembami in makroekonomsko stabilizacijo. Kot bomo pokazali v nadaljevanju, večinoma ne potrjujejo pravila »večja liberalizacija – večja gospodarska uspešnost«.

5.1. Dejavniki gospodarske rasti tranzicijskih držav na kratek rok

Dejavniki, ki so vplivali na gospodarsko uspešnost v opazovanih tranzicijskih državah na začetku prehoda, so različni. Opisali bomo nekatere izmed njih.

Začetni pogoji

Število let, ki jih je neka država preživela v socializmu, so eden od začetnih pogojev, ki določa, kako se bo neka država prilagodila tržnemu sistemu. Daljše obdobje v socializmu pomeni tudi večja neravnovesja v gospodarstvu in manj znanja o podjetništvu.

Drugi dejavnik je začetna raven BDP na prebivalca. Po teoriji o absolutni konvergenci naj bi države z nižjim BDP na prebivalca rasle hitreje kot države z višjim BDP na prebivalca.

Zunanji dolgovi so prav tako pomemben dejavnik začetnih pogojev. Bolgarija, Hrvaška, Madžarska in Poljska so namreč začele tranzicijo z velikimi zunanjimi dolgovi, medtem ko je Rusija prevzela ves zunanji dolg bivše ZSSR in s tem druge novonastale države rešila preteklih obveznosti (Fisher et al., 2000, str.10).

Tranzicijska recesija

Ta je zajela vse države Centralne in vzhodne Evrope. Najkrajše obdobje recesije je zaznamovalo Poljsko, ki ji sledita Slovenija in Češka. Z najdaljšim obdobjem recesije pa sta se morali soočiti Bolgarija in Ukrajina (glej tab. 10, pril. str.1).

Geopolitična lega

Glede na geopolitično lego imajo prednost države, ki mejijo na Evropsko Unijo, saj jim je neposredna bližina razvitih trgov omogočila lažji prehod in lažjo preusmeritev na trgovanje z zahodnimi trgi.

Neposredne tuje investicije

Države, ki so pritegnile največ tokov neposrednih tujih investicij, so ponovno države, ki bodo vstopile v Evropsko Unijo približno čez leto dni, saj so zaradi prilagoditev evropski zakonodaji v veliki meri ustvarile zanesljivo pravno okolje in stabilne gospodarske razmere.

Inflacija

Države so v skladu z ekonomsko teorijo začele dosegati pozitivno gospodarsko rast, ko so uspele občutno znižati inflacijo. Do te je prišlo zaradi liberalizacije cen, ki je sprostila prej administrativno oblikovane cene, in velikih proračunskih deficitov, ki so jih države financirale z izdajanjem novega denarja. Te t. im. mehke proračunske omejitve so bile glavni razlog za velike proračunske primanjkljaje, saj so države s svojimi subvencijami gospodarstvu reševala slabo stoječa podjetja, s tem pa seveda tudi preprečevala pravi motiv za uspešno poslovanje in doseganje dobičkov (Kolar, 2000, str. 16-20).

Strukturne reforme

K strukturnim reformam, ki so temelj preoblikovanja gospodarstva, štejemo privatizacijo, reforme bančnega in davčnega sistema, liberalizacijo zunanje in notranje menjave ter reforme državnih institucij.

De Melo, Denizer in Gelb so z namenom opisa razmer na področju strukturnih reform oblikovali indeks liberalizacije, s katerim naj bi določili stopnjo in dinamiko liberalizacije v posameznih državah. Izračunali so ga tako, da so sestavili ponderirano povprečje rangov v liberalizaciji na naslednjih treh področjih:

- ◆ *notranji trgi*: liberalizacija notranjih cen in odprava državnih monopolov,
- ◆ *zunanji trgi*: liberalizacija trgovine s tujino, zmerne uvozne carine in konvertibilnost domače valute,
- ◆ *vstop zasebnega sektorja*: privatizacija majhnih in velikih podjetij ter bančna reforma.

S pomočjo ocene kazalcev o stanju na teh treh področjih so sestavili indeks liberalizacije, ki lahko zavzame vrednost med 0 in 1. Poleg tega so opredelili še kumulativni indeks liberalizacije (KIL), ki predstavlja vsoto indeksov liberalizacije neke države v obdobju 1989 – 1994. Glede na kumulativni indeks liberalizacije so avtorji opazovane države razvrstili v štiri skupine:

- ◆ hitri reformatorji,
- ◆ srednje hitri reformatorji,
- ◆ srednje počasni reformatorji in
- ◆ počasni reformatorji.

Slovenija je po kumulativnem indeksu liberalizacije na prvem mestu, po povprečnem indeksu liberalizacije pa na zadnjem med hitrimi reformatorji. Visok kumulativni indeks liberalizacije ima zaradi časa trajanja reform in visoke začetne ocene. Nizek indeks liberalizacije pa ima zaradi počasne privatizacije in prestrukturiranja finančnega sektorja (Senjur, 2002, str. 55-56).

5.2. Empirične ugotovitve o gospodarski uspešnosti tranzicijskih držav

De Melo, Denizer in Gelb (1996) so s pomočjo regresijske analize ugotovili, da je gospodarska rast pozitivno povezana s kumulativno stopnjo liberalizacije in negativno z inflacijo. Prav tako so ugotovili, da je tistim državam, ki so na začetku tranzicije odlagale z reformami, sicer uspelo ublažiti padec BDP in krotiti inflacijo, vendar pa se je njihov položaj kasneje močno poslabšal. Skupni padec BDP je bil tako v teh državah mnogo večji, inflacija pa manj obvladljiva. Imenovani avtorji zaključujejo, da je za oživitev rasti potrebna makroekonomska stabilizacija.

Havrylyshyn, Izvorski in van Rooden (1997) so za obdobje 1990 – 1997 proučevali odvisnost gospodarske rasti od inflacije, splošnega napredka v strukturnih reformah, vloge državnega sektorja ter začetnih pogojev. Ugotovili so, da sta najpomembnejša faktorja pri pojasnjevanju gospodarske uspešnosti tranzicijskih držav splošni napredek v strukturnih reformah ter stopnja cenovne stabilizacije.

Začetni pogoji statistično značilno negativno vplivajo na gospodarsko rast, vendar pa je njihov vpliv v primerjavi z ostalimi faktorji relativno majhen.

Delež državnih izdatkov v BDP, ki meri velikost državnega sektorja, je statistično značilen in negativen, kar kaže na to, da je manjša vloga države, (ki v teh gospodarstvih pomeni predvsem zmanjšanje subvencij in uveljavljanje trde proračunske omejitve), pozitivno vplivala na gospodarsko rast.

Tradicionalni faktorji, ki igrajo pomembno vlogo pri pojasnjevanju dolgoročne gospodarske rasti (investicijska stopnja, odprtost gospodarstva), v proučevani študiji niso statistično značilno vplivali na gospodarsko rast. Razlog za to lahko najdemo prav v specifičnosti tranzicijskega procesa. Ta ugotovitev Havrylyshyna, Izvorskega in van Roodna se ujema z ugotovitvami Easterlya in Fisherja, ki trdita, da so investicije sicer pomemben faktor gospodarske rasti na srednji in dolgi rok, na kratek rok pa v državah tranzicije ne igrajo pomembne vloge. Razlog za to je prekomerna akumulacija kapitala in njegova neučinkovita uporaba. Večji pomen kot nove investicije ima v primeru tranzicijskih držav prestrukturiranje gospodarstva. Prestrukturiranje sicer pomeni nove neto investicije za nove dejavnosti, vendar pa ob tem v starih dejavnostih prihaja do dezinvestiranja, tako da na makro ravni neto investicije ostajajo nespremenjene.

Fisher in Sahay (2000) sta analizirala odvisnost gospodarske rasti od začetnih pogojev. Proučevala sta sedem spremenljivk in sicer delež kmetijstva v BDP, založenost z naravnimi

viri, število let v socializmu, vpis v srednjo šolo, odvisnost od trgovanja v COMECON⁴, prekomerno industrializacijo ter oddaljenost od Düsseldorfa. Statistično značilni sta bili samo dve spremenljivki; število let preživetih v socialističnem sistemu ter stopnja vpisa v srednjo šolo.

V nadaljnji analizi sta ugotovila, da je padec outputa v začetnem obdobju mogoče pripisati neugodnim začetnim pogojem in v določeni meri makroekonomskemu neravnotežju (fiskalni deficit in inflacija). Strukturne reforme imajo precejšen negativen vpliv na državni sektor z zamikom dveh let, hkrati pa pozitivni vpliv na zasebni sektor. Večji začetni padec outputa v državah bivše ZSSR je predvsem rezultat počasnih strukturnih reform in v manjši meri slabših začetnih pogojev. Tudi kasnejša počasnejša rast produkcije teh držav je posledica počasnih strukturnih reform. Kot dokaz navajata primer Poljske in Baltiških držav, ki naj bi bile med državami z najslabšimi začetnimi pogoji, pa kljub temu beležijo dobre gospodarske rezultate, ki naj bi bili posledica vodenja dobrih makroekonomskih politik ter strukturnih reform. Med strukturnimi reformami imata cenovna liberalizacija in privatizacija malih podjetij večjo pojasnjevalno moč kot spremenljivke, ki opisujejo privatizacijo velikih podjetij, reformo bančnega sistema, liberalizacijo zunanje menjave in deviznega tečaja, prestrukturiranje podjetij ter razvoj finančnih virov. Vpliv državne potrošnje (negativen vpliv proračunskega deficita) ni statistično značilen pri pojasnjevanju gospodarske rasti (Fisher et al., 2000, str. 15-17).

Tako različni avtorji, ki so proučevali dejavnike, ki so vplivali na gospodarsko uspešnost tranzicijski držav, zaključujejo, da so na le-to imeli največji vpliv splošni napredek v strukturnih reformah s cenovno liberalizacijo in privatizacijo majhnih podjetij, dobra makroekonomska politika, cenovna stabilizacija, majhna vloga države, prestrukturiranje gospodarstva, število let v socializmu in stopnja vpisa v srednjo šolo. Tradicionalni faktorji, za katere bi pričakovali, da bodo značilno vplivali, so se izkazali za statistično neznačilne, kar je verjetno posledica specifičnosti tranzicijskega procesa.

5.3. Ekonomska svoboda v tranzicijskih državah

Najprej so predstavljeni dosežki opazovanih tranzicijskih držav na področju ekonomske svobode, glede na ocene treh različnih inštitutov (Fraser, Heritage in Freedom House).

⁴ Svet za medsebojno gospodarsko sodelovanje (The Council for Mutual Economic Cooperation), ki je urejal trgovino med nekdanjimi socialističnimi državami. Vanj so bile vključene: Bolgarija, Češkoslovaška, Kuba, Nemška demokratična republika, Madžarska, Mongolija, Poljska, Romunija, Vietnam in ZSSR. Glavna slabost COMECON-a je bila odsotnost trga. Investicijske odločitve so se sprejemale brez ekonomskih kriterijev (Češkoslovaška naj bi se specializirala v avtomobilih, Madžarska v avtobusih in Poljska v tovornjakih). Leta 1991 so jo zaradi neučinkovitosti razpustili.

5.3.1. Fraser Inštitut

Začetki izračunavanja Fraser indeksa ekonomske svobode segajo v leto 1986, ko sta Michael Walker in Milton Friedman organizirala več konferenc, osredotočenih na merjenje ekonomske svobode. Prav te konference so vodile do razvoja indeksa ekonomske svobode, ki je trenutno na razpolago za 123 držav in meri doslednost nacionalnih politik in institucij z ekonomsko svobodo.

Fraser inštitut opazovane države razvršča glede na oceno od 1 do 10, kjer 10 predstavlja maksimalno oceno, 1 pa minimalno. Indeks meri stopnjo ekonomske svobode na petih glavnih področjih, ki so:

- ◆ vloga države v gospodarstvu,
- ◆ pravna struktura in varnost lastninskih pravic,
- ◆ ustrezna denarna politika,
- ◆ svoboda menjave s tujci ter
- ◆ regulacija financ, dela in podjetij.

Znotraj teh petih glavnih področij je v indeks vključenih 21 komponent. Večina teh komponent je sestavljena iz dodatnih podkomponent. Če štejemo še različne podkomponente, rabi indeks ekonomske svobode 37 različnih podatkov. Vsaka od komponent in podkomponent je uvrščena na skali od 0 do 10, pri čemer višja ocena pomeni višjo stopnjo ekonomske svobode. Glavna ocena ekonomske svobode za posamezno državo je povprečje ocen petih glavnih področij (Gwartney, Lawson, 2002, str. 5).

Glede na Fraser indeks ekonomske svobode je, izmed opazovanih tranzicijskih držav v letu 2000, v svetovnem merilu najbolje uvrščena Estonija, sledijo ji Češka, Latvija in Madžarska. Slovenija je med tranzicijskimi državami na šestem, v svetovnem merilu pa na 75. mestu. Najslabše se uvrščajo Romunija, Rusija in Ukrajina.

Največjo spremembo na področju ekonomske svobode so v obdobju 1995 – 2000 dosegle Latvija, Estonija in Litva. Tako v Estoniji kot v Latviji in Litvi lahko napredek v liberalizaciji in izboljšanje ocene v veliki meri pripišemo izboljšavam na področju denarne politike. Najmanjši napredek v ekonomski svobodi v opazovanem obdobju zasledimo pri Madžarski in Poljski. Razlog za slabo oceno je pri obeh velika vloga države v gospodarstvu in poslabšanje ekonomske svobode na področju pravnega sistema in varovanja lastninskih pravic. Slovenija je v proučevanem obdobju največjo pozitivno spremembo naredila na področju denarne politike, glede na opazovani indeks pa ni naredila nobene izboljšave na področju reguliranja gospodarstva. Glavna pomanjkljivost Slovenije še naprej ostaja velika vloga države v gospodarstvu, kjer dosega, s Hrvaško, najslabšo oceno med vsemi opazovanimi tranzicijskimi državami, in ki je po vsej verjetnosti tudi glavni razlog za slabo uvrstitev. Podrobnejšo razvrstitev in ocene prikazujemo v naslednji tabeli.

Tabela 2: Razvrstitev tranzicijskih držav glede na Fraser indeks

Država	2000		
	Indeks	Rang	Δ FI* (2000-1995)
Estonija	7,00	37	1,50
Češka	6,80	43	1,00
Latvija	6,70	47	1,60
Madžarska	6,60	54	0,30
Litva	6,40	57	1,40
Slovenija	6,00	75	1,00
Slovaška	5,90	77	0,50
Poljska	5,70	84	0,40
Albanija	5,50	93	1,10
Hrvaška	5,50	93	1,10
Bolgarija	5,30	102	0,70
Romunija	4,70	115	1,00
Rusija	4,50	117	0,50
Ukrajina	4,50	117	1,00

* Δ FI – sprememba v Fraser indeksu

Vir: The Fraser Institute, [URL: <http://www.freetheworld.com/download.html>], 2002.

5.3.2. Heritage

O sami ideji in oblikovanju indeksa ekonomske svobode so v Heritage Foundation prvič razpravljali v poznih osemdesetih letih, ko so želeli razviti sistematično in empirično mero ekonomske svobode. Za ta namen so osnovali niz nepristranskih ekonomskih kriterijev, ki se od leta 1994 uporabljajo pri študijah in razvrščanju 161-ih držav, ki jih objavljajo v letnih publikacijah.

Indeks je skrbna teoretična analiza dejavnikov, ki najbolj vplivajo na institucionalno uokvirjanje gospodarske rasti. Oblikovalci indeksa ekonomske svobode pri Heritageu, podobno kot Gwartney in Lawson, ugotavljajo, da imajo države z več ekonomske svobode tudi višje dolgoročne stopnje gospodarske rasti, in da dosegajo boljše rezultate kot tiste z manj ekonomske svobode.

Heritage Foundation z indeksom ekonomske svobode meri, kako dobro se 161 držav uvršča na seznamu petdesetih pojasnjevalnih spremenljivk, ki so razdeljene v deset obsežnih kategorij ekonomske svobode. Te kategorije oziroma področja so:

- ◆ trgovinska politika,
- ◆ davki,
- ◆ državna intervencija v gospodarstvo,
- ◆ monetarna politika,
- ◆ kapitalni tokovi in tuje neposredne investicije (TNI),
- ◆ bančni sektor in finance,
- ◆ plače in cene,

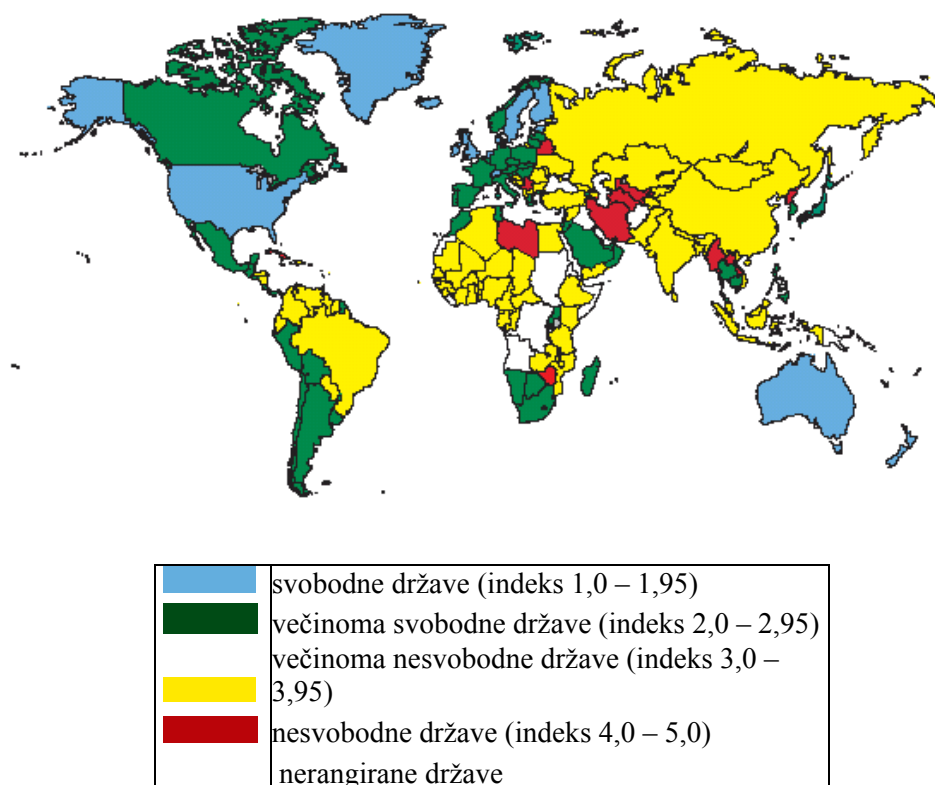
- ◆ lastninske pravice,
- ◆ regulacije in
- ◆ črni trg.

Posameznim kazalcem znotraj področij dodeli oceno od 1 do 5, kjer 1 predstavlja najvišjo oceno, 5 pa najnižjo. Na koncu sešteje ocene, izračuna njihovo povprečje in razvrsti države na sledeči način:

- ◆ svobodne države – vrednost indeksa je od 1,0 do 1,95
- ◆ večinoma svobodne države – vrednost indeksa je od 2,0 do 2,95
- ◆ večinoma nesvobodne države – vrednost indeksa je od 3,0 do 3,95
- ◆ nesvobodne države – vrednost indeksa je od 4,0 do 5,0

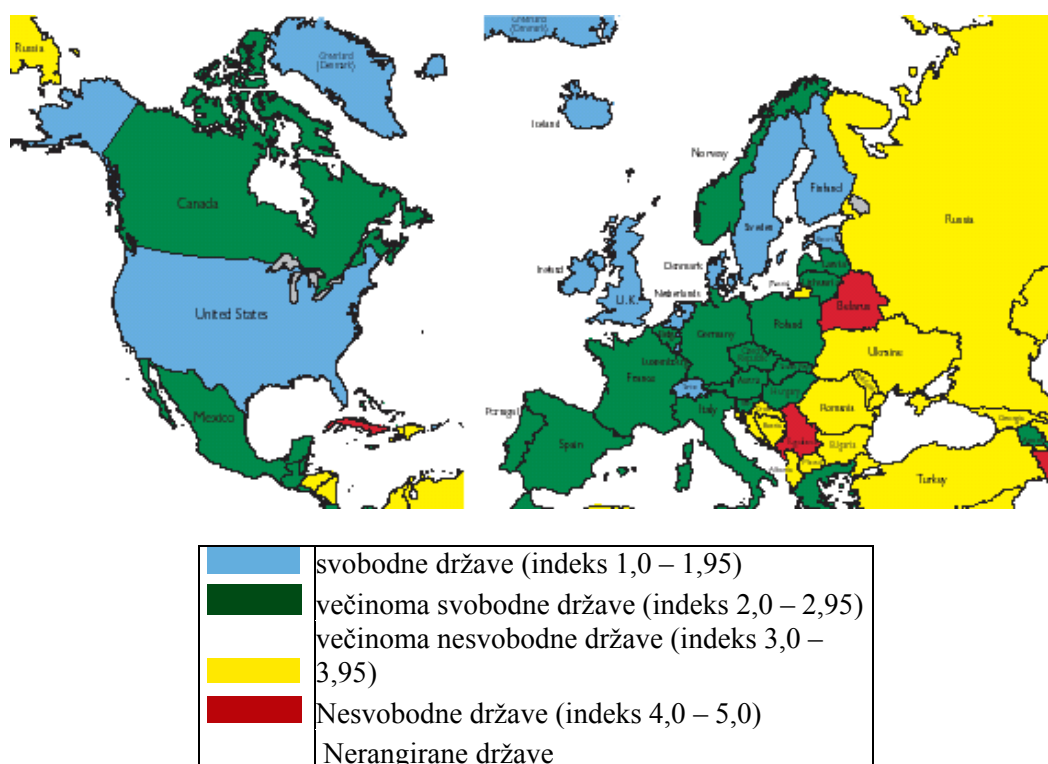
V nadaljevanju je prikazan še slikovni prikaz razvrstitve držav sveta in Evrope glede na Heritage indeks ekonomske svobode. Glede na ocene je večji del Azije, Afrike in delno tudi južne Amerike večinoma nesvoboden. Evropo označujejo kot večinoma svobodno.

Slika 1: Ocene držav glede na indeks ekonomske svobode po Heritagu

Vir: O’Driscoll et al., 2003, str. 10.

Slika 2: Ocene Evrope, ZDA in Kanade glede na Heritage indeks ekonomske svobode

Vir: O’Driscoll et al., 2003, str. 14.

Heritageve ocene indeksa ekonomske svobode se od Fraserjevega zelo razlikujejo, kar prikazuje tudi ocene opazovanih tranzicijskih držav.

Tabela 3: Razvrstitev tranzicijskih držav glede na Heritage indeks

Rang 2000	Država	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Δ HI* (2001–1996)
22	Estonija	2,40	2,50	2,50	2,30	2,35	2,20	2,05	1,80	1,80	0,45
61	Litva	-	3,45	3,10	3,00	3,00	2,90	2,55	2,35	2,35	0,90
22	Češka	2,20	2,20	2,20	2,35	2,20	2,20	2,20	2,40	2,50	0,00
41	Madžarska	3,00	3,00	3,00	3,00	2,95	2,55	2,55	2,40	2,65	0,45
44	Latvija	-	3,05	2,95	2,85	2,75	2,65	2,65	2,50	2,45	0,40
53	Poljska	3,30	3,10	3,10	2,90	2,80	2,80	2,75	2,70	2,90	0,35
74	Slovaška	2,80	3,00	3,05	3,15	3,10	3,00	2,85	2,90	2,90	0,15
74	Slovenija	-	3,50	3,30	3,00	2,90	3,00	2,90	3,10	2,85	0,60
122	Albanija	3,60	3,70	3,60	3,70	3,60	3,70	3,50	3,30	3,35	0,20
110	Hrvaška	-	3,60	3,60	3,65	3,60	3,50	3,45	3,40	3,15	0,15
100	Bolgarija	3,50	3,50	3,60	3,65	3,50	3,40	3,30	3,40	3,35	0,20
122	Rusija	3,40	3,50	3,55	3,35	3,50	3,70	3,70	3,70	3,70	-0,20
94	Romunija	3,60	3,65	3,40	3,30	3,30	3,30	3,65	3,70	3,75	0,00
116	Ukrajina	3,70	3,60	3,75	3,80	3,60	3,60	3,85	3,85	3,65	-0,25

Vir: The Heritage Foundation,

[URL:<http://www.heritage.org/research/features/index/2003/indexhistory95-03.xls>], 2003.

Glede na doseženo stopnjo ekonomske svobode tudi Heritage na prvo mesto med opazovanimi državami v tranziciji uvršča Estonijo, vendar pa je ravno v primeru Estonije med obema inštitutoma velika razlika. Heritage ji namreč v letu 2000 pripisuje 22. mesto na svetu, Fraser pa le sedemintrideseto. Estoniji sledijo Litva, Češka in Madžarska. Sloveniji je Heritage dodelil slabše mesto, kot ji ga dodeljuje Fraser indeks, saj je po njegovi razvrstitvi med tranzicijskimi državami na sedmem, v svetovnem merilu pa na 79. mestu.

Glede na Heritage indeks sta največjo spremembo na področju ekonomske svobode v obdobju 1996 – 2001 dosegli Litva in Slovenija. Na izboljšanje v oceni ekonomske svobode je v primeru Litve v največji meri vplivala liberalizacija na področju trgovinske in monetarne politike. V Sloveniji pa je povečanje stopnje ekonomske svobode posledica večje liberalizacije na področju monetarne politike in lastninskih pravic. Zmanjšanje ekonomske svobode zasledimo pri Ukrajini in Rusiji. V primeru Ukrajine je do znižanja stopnje ekonomske svobode prišlo zaradi omejitev liberalizacije v trgovinski politiki in državni intervenciji, v primeru Rusije pa zaradi omejitev liberalizacije na področju tujih investicij, bančništva in regulacij.

Na podlagi pričujočih rezultatov je razvidno, da so razlike med Fraserjem in Heritagem, tako v načinu ocenjevanja kot tudi razvrščanja proučevanih držav, velike.

5.3.3. Freedom House

Freedom House, v nasprotju s Fraserjem in Heritagem, ne pripisuje velikega pomena ekonomski svobodi, temveč meri politično svobodo in civilne svoboščine, katerih ocene je začel objavljati leta 1972. Vsako leto v januarju izda letno oceno, skupaj z razpravo o spremembah, ki so se zgodile v prejšnjem letu za vse opazovane države. Ključni namen tega indeksa je prikazati dosežke in širitev demokracije po svetu (Rabushka, 1991 a, str. 57).

Avtorji si za lažjo določitev ocen pomagajo s sklopom vprašanj za več področij (gl. pril. str. 2-3). Vsako področje prinese državi največ štiri točke. Država lahko tako pri popolni politični svobodi in maksimalnih civilnih svoboščinah doseže skupaj 88 točk (gl. tab. 4, str. 19). Freedom House dodeli oceno od 1 do 7, kjer 1 pomeni najvišjo svobodo, 7 pa najnižjo. Pri politični svobodi ocena 1 pomeni popolnoma svobodne in poštene volitve, konkurenco med političnimi strankami in določeno obliko samovlade manjšin. Ocena 7 pa kaže na odsotnost politične svobode, nedemokracijo in represijo. Podobno velja za civilne svoboščine, kjer ocena 1 pomeni popolno svobodo združevanja, veroizpovedi in vladavino prava ter osebno avtonomijo in prisotnost ekonomskih pravic, ocena sedem pa popolno odsotnost civilnih svoboščin. Dokončno razvrstitev oblikujejo na podlagi zbranih točk:

- ◆ svobodna (število točk od 0 – 30)
- ◆ delno svobodna (število točk od 31 – 59) ali
- ◆ nesvobodna (število točk od 60 – 88).

Tabela 4: Lestvica in točke za izračun stopnje politične svobode in civilnih svoboščin

Stopnja svobode	Lestvica za stopnjo politične svobode	Lestvica za stopnjo civilnih svoboščin
	Točke:	Točke:
1	28 – 32	50 – 56
2	23 – 27	42 – 49
3	19 – 22	34 – 41
4	14 – 18	26 – 33
5	10 – 13	17 – 25
6	5 – 9	9 – 16
7	0 – 4	0 – 8

Vir: Kešeljević, 2000, str. 51.

Prav tako izračunajo tudi skupno povprečje med politično svobodo in civilnimi svoboščinami. Na podlagi združenega indeksa obravnavanim državam določijo status:

- ◆ svobodna država (vrednost indeksa med 1,0 in 2,5)
- ◆ delno svobodna država (vrednost indeksa med 3,0 in 3,5) ali
- ◆ nesvobodna država (vrednost indeksa med 5,5 in 7,0).

Glede na ocene Freedom Housa so opazovane tranzicijske države dosegle naslednje ocene:

Tabela 5: Razvrstitev tranzicijskih držav glede na Freedom House indeks

Leto	1990–91	1991–92	1992–93	1993–94	1994–95	1995–96	1996–97	1997–98	1998–99	1999–00	2000–01	2001–02
Češka	-	-	-	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)
Estonija	-	2,3 (S)	3,3(DS)	3,2 (S)	3,2 (S)	2,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)
Madžarska	2,2 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)
Latvija	-	2,3 (S)	3,3(DS)	3,3 (DS)	3,2 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)
Litva	-	2,3 (S)	2,3 (S)	1,3 (S)	1,3 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)
Poljska	2,2 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)
Slovaška	-	-	-	3,4 (DS)	2,3 (S)	2,3 (S)	2,4 (DS)	2,4 (DS)	2,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)
Slovenija	-	2,3 (S)	2,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)	1,2 (S)
Bolgarija	3,4 (DS)	2,3 (S)	2,3 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	2,3 (S)	2,3 (S)	2,3 (S)	2,3 (S)	2,3 (S)	1,3 (S)
Romunija	6,5 (NS)	5,5 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)	4,3 (DS)	4,3 (DS)	2,3 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)	2,2 (S)
Hrvaška	-	3,4 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)	2,3 (S)	3,2 (S)
Albanija	7,6 (NS)	4,4 (DS)	4,3 (DS)	2,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)	4,5 (DS)	4,5 (DS)	4,5 (DS)	3,4 (DS)
Ukrajina	-	3,3 (DS)	3,3 (DS)	4,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	4,4 (DS)	4,4 (DS)
Rusija	-	3,3 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	3,4 (DS)	4,4 (DS)	4,5 (DS)	5,5 (DS)	5,5 (DS)

Legenda: S – svobodne, DS – delno svobodne, NS – nesvobodne

Vir: Freedom House, [URL: <http://www.freedomhouse.org/ratings/index.htm>], 2002.

Večina držav, z izjemo Albanije, Ukrajine in Rusije, dosega veliko stopnjo politične svobode in veliko državljskih svoboščin. Prav tako je večina opazovanih držav, ponovno z izjemo Albanije, Ukrajine in Rusije v proučevanem obdobju izboljšala svoj položaj na področju politične svobode in civilnih svoboščin.

Freedom House in države v tranziciji

Freedom House meri tudi napredek oziroma nazadovanje v političnih in gospodarskih reformah v sedemindvajsetih tranzicijskih državah centralne in vzhodne Evrope ter novih neodvisnih državah.

V prejšnjih izdajah držav v tranziciji so poročila držav sledila strogemu formatu vprašanje – odgovor, ki se je predvsem naslanjal na predstavitev dejstev in podatkov. V nasprotju s preteklimi izdajami so za izdajo »Nations in Transit 2001«, pisci Freedom Housea prevzeli nov esejski format. Podobno kot v prejšnjih izdajah so avtorji obravnavali štiri glavne teme:

- ◆ demokratizacijo,
- ◆ vlogo zakona,
- ◆ ekonomsko liberalizacijo in
- ◆ socialne indikatorje.

Demokratizacija

- ◆ *Politični proces* – področje političnega procesa proučuje volitve v telesa izvršne in zakonodajne oblasti, razvoj večstrankarskega sistema in ljudsko sodelovanje v političnem procesu.
- ◆ *Civilna družba* – to področje ocenjuje rast nevladnih organizacij, njihovo organizacijsko kapaciteto in finančno vzdržljivost ter legalno in politično okolje, v katerem delujejo. Poleg tega ocenjuje tudi razvoj sindikatov in udeležbo interesnih skupin v političnem procesu.
- ◆ *Neodvisnost medijev* – področje neodvisnih medijev ocenjuje pravni okvir ter sedanjo situacijo svobode tiska (ta vključuje nadlegovanje novinarjev, neodvisnost glavnega urednika, nastajanje finančno sposobnega zasebnega tiska ter internet dostop za domače ljudi).
- ◆ *Vladanje in javna administracija* – to področje upošteva avtoriteto zakonodajnih teles, decentralizacijo moči, odgovornosti, volitve in upravljanje lokalnih vladnih teles ter zakonodajno in izvršno jasnost.

Vloga zakona

- ◆ *Zakonodajni, ustavni in pravni okvir* – označuje ustavne reforme, zaščito človeških pravic, reformo kazenskega zakonika, sodniško in pravno neodvisnost ter status pravic manjšin.
- ◆ *Korupcija* – področje korupcije proučuje zaznavanje korupcije pri javnih storitvah, podjetniške interese oblikovalcev politik, zakone o finančnih razkritjih in konflikte interesov ter protikorupcijske iniciative.

Ekonomska liberalizacija in socialni indikatorji

- ◆ *Privatizacija* – področje privatizacije obravnava pravno ogrodje za privatizacijo in sedanje stanje procesa privatizacije.
- ◆ *Makroekonomska politika* – to področje pokriva davčne reforme, fiskalno in monetarno politiko ter bančne reforme.
- ◆ *Socialni indikatorji* – področje socialnih indikatorjev ocenjuje stopnje brezposelnosti, pokojninski sistem, dohodkovne nivoje, izobraževalni sistem, smrtnost dojenčkov, stopnje

natalitete, življenjsko pričakovanje ob rojstvu, stopnje ločitev in samomorov, zdravstveni sistem in stopnjo revščine.

Za vse države se določi numerične ocene za vseh devet zgoraj opisanih podkategorij. Ocene lahko zavzamejo vrednost od 1 do 7, kjer 1 predstavlja najvišjo oceno, 7 pa najnižjo. Iz ocen podkategorij se nato izračuna povprečje za glavna štiri področja. Tudi tu velja enaka določitev statusa (Karatnycky et al., 2001, str. 9-11):

- ◆ svobodna država (vrednost indeksa med 1,0 in 2,5)
- ◆ delno svobodna država (vrednost indeksa med 3,0 in 3,5) ali
- ◆ nesvobodna država (vrednost indeksa med 5,5 in 7,0).

Tabela 6: Razporeditev proučevanih držav glede na oceno demokratizacije, vladavine zakona in ekonomske liberalizacije

Država	PP	CD	NM	VJA	DE*	UPS	KO	VZ**	PR	MA	MI	EL***
Poljska	1,25	1,25	1,50	1,75	1,44	1,50	2,25	1,88	2,00	1,50	1,50	1,67
Estonija	1,75	2,25	1,75	2,25	2,00	2,00	2,75	2,38	1,75	2,00	2,00	1,92
Madžarska	1,25	1,25	2,25	3,00	1,94	2,00	3,00	2,50	1,50	2,25	2,00	1,92
Češka	1,75	1,50	2,00	2,00	1,81	2,50	3,75	3,13	1,75	2,25	2,00	2,00
Slovenija	1,75	1,75	1,75	2,50	1,94	1,50	2,00	1,75	2,25	2,00	2,00	2,08
Latvija	1,75	2,00	1,75	2,25	1,94	2,00	3,50	2,75	2,50	2,50	2,50	2,50
Litva	1,75	1,75	1,75	2,50	1,94	1,75	3,75	2,75	2,50	3,00	2,75	2,75
Slovaška	2,25	2,00	2,00	2,75	2,25	2,25	3,75	3,00	3,00	3,25	3,50	3,25
Bolgarija	2,00	3,50	3,25	3,50	3,06	3,50	4,75	4,13	3,50	3,25	3,75	3,50
Hrvaška	3,25	2,75	3,50	3,50	3,25	3,75	4,50	4,13	3,50	3,50	3,75	3,58
Romunija	3,00	3,00	3,50	3,75	3,31	4,25	4,50	4,38	3,75	3,75	4,50	4,00
Rusija	4,25	4,00	5,25	5,00	4,63	4,50	6,25	5,38	3,75	4,25	4,50	4,17
Albanija	4,00	4,00	4,25	4,25	4,13	4,50	5,50	5,00	3,75	4,50	4,25	4,17
Ukrajina	4,00	3,75	5,25	4,75	4,44	4,50	6,00	5,25	4,25	4,25	4,50	4,33

*Demokratizacija (DE) je povprečje: (PP) - političnega procesa, (CD) - civilne družbe, (NM) - neodvisnih medijev, (VJA) - vodenja in javne uprave

**Vladavina zakona (VZ) je povprečje: UPS - ustavnega, pravnega in sodnega okvira in KO – korupcije

***Ekonomska liberalizacija (EL) je povprečje: PR – privatizacije, MA - makroekonomske politike, MI - mikroekonomske politike

Vir: Karatnycky et al., 2001, str. 25.

Največjo demokratizacijo je v letu 2001 dosegla Poljska, sledi ji Češka. Slovenija se nahaja na tretjem mestu, deli si ga z Madžarsko, Latvijo in Litvo. Najslabše se je na področju demokratizacije uvrstila Rusija.

Slovenija na področju vladavine zakona med vsemi proučevanimi tranzicijskimi državami dosega najboljše rezultate. Sledita ji Poljska in Madžarska. Na tem področju Rusija ponovno dosega najslabše rezultate.

Podobno velja tudi za ekonomsko liberalizacijo, kjer ima najboljšo oceno ponovno Poljska, sledijo ji Estonija, Madžarska in Slovenija.

Tabela 7: Razporeditev proučevanih držav glede na konsolidirano demokracijo in trge ter tranzicijske vlade in gospodarstva

Konsolidirane demokracije	DE*	Konsolidirani trgi	EL**
Poljska	1,44	Poljska	1,67
Češka	1,81	Madžarska	1,92
Madžarska	1,94	Estonija	1,92
Latvija	1,94	Češka	2,00
Litva	1,94	Slovenija	2,08
Slovenija	1,94	Latvija	2,50
Estonija	2,00	Litva	2,75
Slovaška	2,25	Slovaška	3,25
Bolgarija	3,06		
Hrvaška	3,25		
Tranzicijske vlade	DE*	Tranzicijska gospodarstva	EL**
Romunija	3,31	Bolgarija	3,50
Albanija	4,13	Hrvaška	3,58
Ukrajina	4,44	Romunija	4,00
Rusija	4,63	Albanija	4,17
		Rusija	4,17
		Ukrajina	4,33

*Demokratizacija (DE)

**Ekonomsko liberalizacija (EL)

Vir: Karatnycky et al., 2001, str. 26.

Freedom House določa tudi uspešnost tranzicijskih držav. Deli jih na:

- ◆ *Najbolj napredne* – Češka, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Poljska in Slovenija.
- ◆ *Srednje napredne* – Albanija, Armenija, Bolgarija, Hrvaška, Kirgizija, Makedonija, Moldavija, Romunija, Rusija, Slovaška in Ukrajina.
- ◆ *Najmanj napredne* – Azerbajdžan, Belorusija, Kazahstan, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan in Jugoslavija (Karatnycky et al., 2001, str. 37).

5.4. Povezava med gospodarsko uspešnostjo in ekonomsko svobodo v tranzicijskih državah

Glede na že predstavljene študije o pozitivni povezavi med ekonomsko svobodo in gospodarsko uspešnostjo bi pričakovali, da bodo države, ki so najbolj uspešne v ekonomski liberalizaciji, vodilne tudi v gospodarski uspešnosti.

S pomočjo grafične analize in ekonometričnega modela bomo poskušali ugotoviti, ali ta povezava velja tudi za opazovane tranzicijske države. Poleg tega bomo skušali ugotoviti, kateri dejavniki so vplivali na gospodarsko rast in kateri indeks ekonomske svobode je najboljši za pojasnjevanje napredka v gospodarski uspešnosti v opazovanih tranzicijskih državah.

Tabela 8: Pregled tranzicijskih držav glede na povprečne letne stopnje rasti in spremembo indeksov liberalizacije

Država	St. gospodarske rasti (2001/1991)	St. gospodarske rasti (2001/1995)	St. gospodarske rasti (2001/1993)	Δ FI* (2000–1995)	Δ HI** (2001–1996)	Δ FHI*** (2001–1993)
Albanija	1,49	6,78	6,11	1,1	0,20	0,00
Poljska	3,44	4,43	4,82	0,4	0,35	2,00
Hrvaška	-0,93	3,72	4,37	1,1	0,15	0,00
Slovenija	1,94	4,11	4,26	1,0	0,60	2,10
Slovaška	0,62	3,69	4,22	0,5	0,15	0,10
Estonija	-0,92	4,92	3,95	1,5	0,45	1,00
Latvija	-3,67	5,18	3,84	1,6	0,40	2,20
Madžarska	1,04	3,99	3,54	0,3	0,45	0,00
Češka	0,17	1,58	2,19	1,0	0,00	0,90
Litva	-2,75	3,75	1,90	1,4	0,90	2,20
Romunija	-1,11	-0,27	1,16	1,0	0,00	1,20
Bolgarija	-2,30	0,21	-0,51	0,7	0,20	-1,00
Rusija	-3,52	1,88	-0,95	0,5	-0,20	0,00
Ukrajina	-7,47	-0,21	-4,91	1,0	-0,25	-2,10

Pomen kratic: Δ FI – sprememba v Fraser indeksu, Δ HI – sprememba v Heritage indeksu in Δ FHI – sprememba v Freedom House indeksu

Vir: IMF, World Economic Outlook 1998 in 2002, str. 155, 168 in 177 in lastni preračuni;

The Fraser Institute, [URL: <http://www.freetheworld.com/download.html>], 2002;

Freedom House, [URL: <http://www.freedomhouse.org/ratings/index.htm>], 2002;

The Heritage Foundation, [URL: <http://www.heritage.org/research/features/index/2003/indexhistory95-03.xls>], 2003.

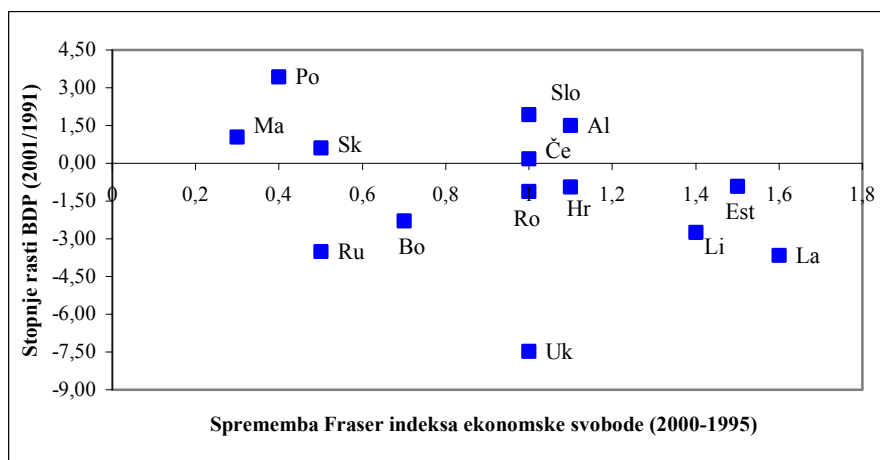
5.4.1. Grafična analiza

Analiza se prične s prikazom povezav med gospodarsko uspešnostjo in spremembo v Fraser indeksu ekonomske svobode, za različna obdobja tranzicije. Pri analizi smo se odločili za uporabo Fraser indeksa ekonomske svobode, ki je trenutno najboljši indeks za merjenje le-te, saj je bolj kompleksno in podrobno sestavljen ter vsebuje manj subjektivnih ocen kot Heritage indeks ekonomske svobode.

Na podlagi grafične analize lahko potrdimo, da obdobje 1991 – 2001 ni najbolj primerno za proučevanje povezanosti med ekonomsko svobodo in gospodarsko uspešnostjo. Verjetno je razlog v tem, da je vse opazovane države zajela potranzicijska recesija. Prav tako so se morale

v začetnem obdobju soočiti z makroekonomsko stabilizacijo, strukturnimi in institucionalnimi spremembami.

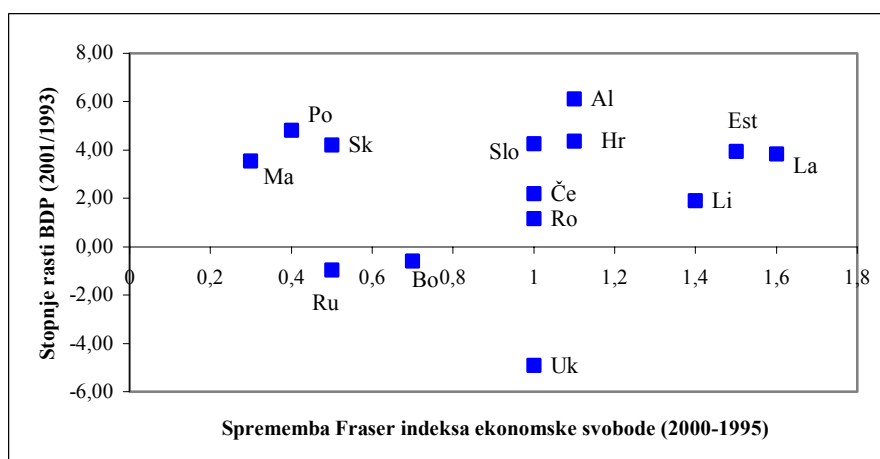
Graf 1: Ekonomska svoboda in gospodarska uspešnost 2001 – 1991⁵

Vir: The Fraser Institute, [URL: <http://www.Freetheworld.com/download.html>], 2002; IMF: World Economic Outlook 1998 in 2002, str. 155, 168 in 177 ter lastni preračuni.

S skrajšanjem obdobja se izognemo tem začetnim spremembam v sistemu in dobimo realnejšo sliko povezanosti tudi za države, ki so na pot gospodarske uspešnosti stopile kasneje. Grafična analiza obdobja 1993 – 2001 nam tako omogoča boljšo analizo povezanosti med ekonomsko svobodo in gospodarsko uspešnostjo. Ker obravnavamo sicer že tako kratko obdobje tranzicije, je prednost izbranega obdobja pred naslednjim obdobjem (1995 – 2001), predvsem v tem, da je to malenkost daljše. Kratkost obdobja 1995 – 2001 je tudi razlog, da se za to obdobje nismo odločili.

Graf 2: Ekonomska svoboda in gospodarska uspešnost 2001 – 1993

Vir: The Fraser Institute, [URL: <http://www.Freetheworld.com/download.html>], 2002; IMF: World Economic Outlook 1998 in 2002, str. 155, 168 in 177 ter lastni preračuni.

⁵ Oznake držav pomenijo: Al – Albanija, Bo – Bolgarija, Če – Češka, Est – Estonija, Hr – Hrvaška, La – Latvija, Li – Litva, Ma – Madžarska, Po – Poljska, Ro – Romunija, Ru – Rusija, Sk – Slovaška, Slo – Slovenija in Uk – Ukrajina.

Grafična analiza izbranega obdobja kaže, da nekatere države, ki so naredile največji napredek na področju liberalizacije, hkrati niso dosegale najvišjih stopenj gospodarske rasti. Po drugi strani pa so bile nekatere države s precejšnjim napredkom v liberalizaciji zelo neuspešne v gospodarski rasti (Ukrajina). Poseben primer je tudi Albanija, ki s srednjo stopnjo liberalizacije dosega zelo visoke stopnje rasti. Prikazano ne potrjuje močnejše povezanosti med ekonomsko svobodo in gospodarsko uspešnostjo, pri čemer je razlog lahko tudi v kratkem časovnem obdobju.

5.4.2. Empirična analiza

V predhodnih poglavjih so podane opredelitve ekonomske teorije do povezav med ekonomsko svobodo in gospodarsko uspešnostjo ter do povezav med različnimi dejavniki in gospodarsko rastjo. V tem delu skušam opisane relacije preveriti s preprosto ekonometrično analizo. Najprej smo specificirali model, s katerim bomo proučevali, kateri dejavniki so vplivali na gospodarsko uspešnost v tranzicijskih državah in ugotavljali vpliv ekonomske svobode na gospodarsko rast teh držav. Prav tako določimo tudi odvisne in pojasnjevalne spremenljivke, vključene v model, matematično obliko modela in teoretična pričakovanja o predznakih in velikosti parametrov. V funkcijo smo vključili le najpomembnejše pojasnjevalne spremenljivke, vpliv ostalih spremenljivk v modelu pa smo upoštevali z vpeljavo slučajne spremenljivke u .

Oblikovanje modela

Pri analizi sledimo funkcijam, ki jih za določene relacije narekuje ekonomska teorija in funkcijam, ki jih je mogoče najti v že opravljenih raziskavah. V 3. delu smo opredelili, kako so se skozi zgodovino spreminjali pogledi na to, kateri dejavniki so ključni za gospodarsko rast in empirične ugotovitve Barroja. Adam Smith je poudarjal pomen dela in kapitala. Solow podobno trdi, da inputi kapitala, dela in tehnologije zagotavljajo glavni vir rasti. Lucas in Romer sta poleg že navedenih dejavnikov poudarila tudi pomen človeškega kapitala in investicij v izobraževanje in usposabljanje, z Northom pa se začne poudarjati tudi pomen institucij in politik na gospodarsko rast.

Tako bi lahko funkcijo gospodarske rasti v neoklasičnem modelu zapisali na naslednji način:

$$r(t) = A(t) F[K(t), L(t)]$$

- ◆ kjer $r(t)$ predstavlja stopnjo gospodarske rasti v času t ,
- ◆ $L(t)$ predstavlja faktor delo v času t ,
- ◆ $K(t)$ faktor kapital v času t in
- ◆ $A(t)$ predstavlja nevtralni tehnološki napredek v času t .

Ob vključitvi človeškega kapitala dobi ta funkcija naslednjo obliko:

$$r(t) = A(t) F[K(t), L(t), H(t)]$$

- ◆ kjer $H(t)$ predstavlja človeški kapital v času t .

Podatkovna osnova modela

V opazovanih državah je v obravnavanem obdobju 1993 – 2001 potekal proces tranzicije, v katerem so se določena področja v gospodarstvu šele začela liberalizirati. Prav tako se je v teh državah statistični sistem šele začel prilagajati mednarodnim standardom, kar je vplivalo na verodostojnost podatkov (v socializmu so bili podatki velikokrat precenjeni). Pri razlagah je torej potrebno upoštevati določene omejitve, ki vplivajo na rezultate izvedene analize. Eno od omejitev predstavlja način merjenja ekonomske svobode, drugo pomanjkljivost podatkovnih osnov. Omejitve predstavljata tudi kratko časovno obdobje, zaradi katerega je serija podatkov, ki jih je mogoče zajeti v analizo, dokaj omejena, in različnosti proučevanih držav, tako z zgodovinskega kot tudi z makroekonomskega vidika, kar zelo oteži posploševanje. Vse zgoraj naštetu vpliva na verodostojnost analize.

Rezultati ekonometrične analize so odvisni od analiziranega obdobja, velikosti vzorca, števila pojasnjevalnih spremenljivk ter enot, s katerimi merimo posamezne spremenljivke. Seveda pa moramo upoštevati tudi vse že prej navedene omejitve, ki izhajajo iz kratke serije podatkov, procesa tranzicije, v katerem so se nekatere makroekonomske kategorije šele oblikovale, in metodoloških sprememb, ki so se odvijale v času od začetka samostojnosti do danes.

Pri ocenjevanju parametrov izbranih funkcij smo kot cenilko uporabili metodo najmanjših kvadratov, ki je nepristranska, najboljša linearna cenilka regresijskih koeficientov (Pfajfar, 1998, str. 65). Za vse v diplomsko delo vključene modele smo prav tako preverili prisotnost multikolinearnosti in opravili Jarque-Berra test normalne porazdelitve. Multikolinearnost ni prisotna v nobenem od modelov, za vse obravnavane modele pa je značilna normalna porazdelitev.

Multikolinearnost pomeni linearno odvisnost med pojasnjevalnimi spremenljivkami regresijskega modela. O popolni multikolinearnosti tako govorimo, ko lahko eno od pojasnjevalnih spremenljivk zapišemo kot linearno kombinacijo ostalih, o nepopolni pa, ko posamezne pojasnjevalne spremenljivke niso natančne linearne kombinacije preostalih pojasnjevalnih spremenljivk.

Multikolinearnost smo v našem modelu testirali zato, ker z njenim naraščanjem narašča tudi varianca ocen regresijskih koeficientov, kar povzroča, da so intervali zaupanja vse širši, obenem pa se znižuje t-statistika, kar vodi v položaj, ko vse težje zavračamo ničelne domneve. Prisotnost multikolinearnosti nam tudi onemogoča določitev neposrednih vplivov posamezne pojasnjevalne spremenljivke na odvisno spremenljivko in povzroča, da je lahko multipli determinacijski koeficient (R^2) zelo visok, kljub temu, da so regresijski koeficienti ene ali več pojasnjevalnih spremenljivk statistično neznačilni, kar daje lažen vtis, da je model kot celota ustrezen.

Obstaja več testov prisotnosti multikolinearnosti v modelu in sicer:

- ◆ primerjava determinacijskih koeficientov,
- ◆ preveritev značilnosti parcialnih korelacijskih koeficientov,

- ◆ preveritev linearne odvisnosti med pojasnjevalnimi spremenljivkami in
- ◆ indeks pogojenosti (VIF).

V diplomskem delu je bila prisotnost multikolinearnosti preverjena s pomočjo primerjave determinacijskih koeficientov in s pomočjo preveritve parcialnih korelacijskih koeficientov. Noben od teh dveh testov v nobenem od modelov ni potrdil prisotnosti multikolinearnosti.

Izbira spremenljivk

Zaradi proučevanja tranzicijskih držav, ki predstavljajo posebnost, smo se odločili, da bo naš osnovni model temeljil na empiričnem proučevanju avtorjev, ki so že pred nami opazovali dejavnike, ki vplivajo na stopnjo gospodarske rasti v tranzicijskih državah. Tako smo se odločili, da v empirično analizo vključimo naslednje spremenljivke: povprečna letna stopnja gospodarske rasti (r) kot odvisna spremenljivka ter priliv tujih neposrednih investicij na prebivalca (TNI p.c.), inflacija (INF), BDP na prebivalca v letu 1993 (BDP p.c. 93), sprememba ekonomske svobode, merjena s spremembo Fraser indeksa (ΔFI), sprememba ekonomske svobode, merjena s spremembo Heritage indeksa (ΔHI), sprememba politične svobode in civilnih svoboščin, merjenih s spremembo Freedom House indeksa (ΔFHI)⁶ kot pojasnjevalne spremenljivke.

Zaradi nerazpoložljivosti podatkov za opazovane tranzicijske države smo se analize lotili s pomočjo povprečnih podatkov za obdobje 1993 – 2001, v model pa, prav tako zaradi nedostopnosti ustreznih podatkov, nismo vključili investicij in človeškega kapitala.

Podatke o ekonomskih kategorijah, ki so uporabljene v empirični analizi, zbirajo in objavljajo različne institucije IMF (International Monetary Fund), UNECE (United Nations Economic Commission for Europe), EBRD (European Bank for Reconstruction and development) in statistični uradi opazovanih držav.

Definicije kategorij so povzete po različnih avtorjih. Tuje neposredne investicije so investicije v tuji državi, pri katerih investitor obdrži kontrolo nad to investicijo. Tuja investicija je torej sprememba lokacije iz ene države v drugo, vendar brez spremembe lastništva fizičnega kapitala (Senjur, 2002, str. 449). BDP na prebivalca v določenem letu v našem primeru predstavlja začetni pogoj, inflacija pa predstavlja dvig splošne ravni cen v nekem narodnem gospodarstvu. Ekonomska svoboda vključuje proste trge, prosto trgovino, zasebna podjetja,

⁶ Vir za izračun *Povprečnih letnih stopenj rasti* v obdobju 1993 – 2001: IMF, World Economic Outlook 1998 in 2003, str. 155, 168 in 177. *Povprečje priliva tujih neposrednih investicij* za obdobje 1993 – 2001 smo izračunali s pomočjo UNECE: Economic Survey of Europe, 2003 str. 239. *Povprečje inflacije* za obdobje 1993 – 2000 smo izračunali s pomočjo podatkov EBRD: Transition Report 2000. Vir podatkov za *BDP na prebivalca (\$) v letu 1993*: WB: Global Development Finance and World Development Indicators, URL: <http://www.worldbank.org/research/growth/GDNdata.htm>. Podatki o indeksih ekonomske svobode, *Fraser indeks*: Gwartney et al., 2002, *Heritage indeks*: O'Driscoll, et al., 2003 in *Freedom House indeks*: Karatnychy et al., 2002.

prostovoljno menjavo, omejeno vlogo države, laissez-faire, nizke davke, prosto gibanje kapitala, zasebno lastnino in podobno.

Osnovni model, katerega proučujemo v nadaljevanju in ki temelji na empiričnem proučevanju avtorjev, ki so pred nami opazovali dejavnike, ki vplivajo na stopnjo gospodarske rasti v tranzicijskih državah in smo jih predstavili v 5.2. diplomskega dela, je naslednji⁷:

$$Y = \alpha + \beta_1 X_{i1} + \beta_2 X_{i2} + \dots + \beta_k X_{ik} + \varepsilon_i, \quad k > 1$$

$$r = \alpha_1 + \beta_1 INF + \beta_2 TDIpc + \beta_3 BDPpc_{93}$$

Na podlagi ocene dvojno logaritemske, potenčne in eksponentne funkcije ugotavljamo, da nobena od njih ne izpolnjuje temeljnega kriterija pri izboru najustreznejše funkcije. Za vse našete funkcije so se vse pojasnjevalne spremenljivke izkazale za statistično neznačilne. Na osnovi te ocene smo se odločili za proučevanje linearne funkcije.

Linearna funkcija

Funkcija gospodarske rasti, ki bo ocenjena v nadaljevanju je funkcija, ki določa, da je stopnja gospodarske rasti odvisna od inflacije (INF), tujih neposrednih investicij na prebivalca (TNI p.c.) in BDP na prebivalca v letu 1993 (BDP p.c. 93).

$$\hat{r} = 2,874 - 5,91 * 10^{-3} INF + 4,908 * 10^{-6} TNIpc - 2,97 * 10^{-5} BDPpc_{93}$$

t	(2,157)	(-3,315)	(0,599)	(-0,067)
---	---------	----------	---------	----------

p	(0,056)	(0,008)	(0,562)	(0,948)
---	---------	---------	---------	---------

n = 14

se = 2,0884

$R^2 = 0,607$ in $\bar{R}^2 = 0,489$

$F = 5,150 > F(\alpha=0,05, m1=3, m2=10) = 3,71$

Na podlagi vzorčnih podatkov ugotavljamo, da je model funkcije gospodarske rasti kot celota statistično značilen, saj je vrednost izračunane F statistike (5,150) večja od kritične vrednosti (3,71). Sklep postavljamo pri stopnji tveganja $\alpha = 0,05$. Iz tega je razvidno, da model zadovoljivo pojasnjuje varianco realne stopnje rasti BDP in je primeren za njeno napovedovanje.

Parcialni regresijski koeficient b_2 znaša $-5,91 * 10^{-3}$, kar pomeni, da se povprečna letna stopnja rasti BDP v povprečju zmanjša za 0,00591 odstotne točke, če se inflacija poveča za 1 odstotno točko, pri čemer ostale, v regresijo vključene pojasnjevalne spremenljivke, ostanejo nespremenjene. Priliv tujih neposrednih investicij na prebivalca ima sicer pričakovani predznak, vendar je statistično neznačilen. Ta rezultat potrjujejo tudi ugotovitve Easterlyja in Fisherja, ki sta prav tako ugotovila, da so investicije sicer pomemben dejavnik gospodarske

⁷ Vsa empirična analiza je bila opravljena s pomočjo programskega paketa SPSS 8.0 for Windows

rasti na srednji in dolgi rok, na kratek rok pa v državah tranzicije ne igrajo pomembne vloge. Podobno velja tudi za BDP v letu 1993, ki ima prav tako pričakovan predznak, vendar se je izkazal za statistično neznačilnega.

Na podlagi ocene regresijskega modela lahko sklepamo, da je le inflacija statistično značilno vplivala na povprečno letno stopnjo rasti BDP v proučevanem obdobju. Ocenjujemo tudi, da je ocena determinacijskega koeficienta 0,607, kar pomeni, da je približno 60,7 % variance stopnje rasti BDP pojasnjene z linearnim vplivom inflacije, priliva tujih neposrednih investicij na prebivalca in BDP p.c. 93.

Na podlagi ocene osnovnega modela vključujemo v nadaljnjo analizo poleg sprememb v indeksih ekonomske svobode tudi inflacijo, ki se je edina izkazala za statistično značilno.

Model s spremembo Fraser indeksa

V nadaljevanju bo ocenjena funkcija gospodarske rasti, funkcija, ki določa, da je stopnja gospodarske rasti (r) odvisna od inflacije (INF) in spremembe v Fraser indeksu ekonomske svobode (ΔFI).

$$\hat{r} = 2,679 - 6,36 * 10^{-3} INF + 0,786 \Delta FI$$

$$t \quad (1,922) \quad (-4,064) \quad (0,579)$$

$$p \quad (0,081) \quad (0,002) \quad (0,574)$$

$$n = 14$$

$$se = 2,0002$$

$$R^2 = 0,604 \text{ in } \bar{R}^2 = 0,531$$

$$F = 8,372 > F(\alpha=0,05, m_1=2, m_2=11) = 3,98$$

Funkcija kot celota je sicer statistično značilna, vendar drugi regresijski koeficient, ki sicer ima predznak v skladu z ekonomsko teorijo, ni statistično značilno različen od nič. Na podlagi ocene regresije lahko sklepamo, da je ponovno le inflacija statistično značilno vplivala na povprečno letno stopnjo rasti BDP v proučevanem obdobju.

Statistična neznačilnost Fraser indeksa je lahko posledica zelo kratkega obdobja. Gwartney, Lawson in Block (1999) namreč trdijo, da obstaja časovni zamik med spremembo v ekonomski svobodi in dejanskim vplivom te spremembe na gospodarsko rast. Časovno obdobje med tem, ko je narejena sprememba v politiki, ki vpliva na ekonomsko svobodo in njenim vplivom na gospodarsko rast je različno in v nekaterih primerih lahko precej dolgo. Na to dolžino obdobja vplivajo tako zgodovinski faktorji kot politični pogoji. Prav ta časovni zamik lahko oslabi empirični odnos med spremembo v ekonomski svobodi in spremembo v stopnji rasti outputa na kratek rok.

Model s spremembo Heritage indeksa

Funkcija, ki jo ocenjujemo, določa, da je stopnja gospodarske rasti (r) odvisna od inflacije (INF) in spremembe v Heritage indeksu ekonomske svobode (ΔHI).

$$\hat{r} = 2,850 - 5,51 * 10^{-3} INF + 1,782 \Delta HI$$

t	(3,279)	(-3,040)	(0,863)
p	(0,007)	(0,011)	(0,406)

$$n = 14$$

$$se = 1,9649$$

$$R^2 = 0,617 \text{ in } \bar{R}^2 = 0,548$$

$$F = 8,874 > F(\alpha=0,05, m_1=2, m_2=11) = 3,98$$

$$F = 8,874 > F(\alpha=0,01, m_1=2, m_2=11) = 7,21$$

Tudi funkcija s spremembo Heritage indeksa ekonomske svobode je kot celota statistično značilna, prvi regresijski koeficient ima pričakovani predznak in je statistično značilen, drugi regresijski koeficient pa je, tako kot v primeru s spremembo Fraser indeksa ekonomske svobode, statistično neznačilen.

Model s spremembo Freedom House indeksa

Ocenili bomo tudi funkcijo, ki določa, da je stopnja gospodarske rasti (r) odvisna od inflacije (INF) in spremembe v Freedom house indeksu (ΔFHI).

$$\hat{r} = 3,305 - 6,59 * 10^{-3} INF - 8,48 * 10^{-2} \Delta FHI$$

t	(4,588)	(-4,214)	(-0,162)
p	(0,001)	(0,002)	(0,875)

$$n = 14$$

$$se = 1,9426$$

$$R^2 = 0,647 \text{ in } \bar{R}^2 = 0,577$$

$$F = 9,169 > F(\alpha=0,05, m_1=2, m_2=11) = 3,98$$

$$F = 9,169 > F(\alpha=0,01, m_1=2, m_2=11) = 7,21$$

Tudi zadnji model zadovoljivo pojasnjuje varianco realne stopnje rasti BDP in je primeren za njeno napovedovanje. Prvi parcialni regresijski koeficient je, tako kot v vseh do sedaj proučevanih funkcijah, statistično značilno različen od nič, drugi parcialni regresijski koeficient pa je tudi v tem primeru statistično neznačilno različen od nič, hkrati pa ima tudi nepričakovani predznak. Ocena popravljenega determinacijskega koeficienta je 0,577, kar pomeni, da je približno 57.7 % variance stopnje rasti BDP pojasnjene z linearnim vplivom inflacije in spremembe v Freedom House indeksu.

Na podlagi ekonometrične analize ugotavljamo, da je le inflacija statistično značilno vplivala na povprečno letno stopnjo rasti BDP v proučevanem obdobju. Tako priliv tujih neposrednih investicij na prebivalca kot tudi BDP na prebivalca v letu 1993 sta se izkazala za statistično neznačilna. Podobno so pokazale analize s spremembami indeksov ekonomske svobode, ki so se prav tako izkazali za statistično neznačilne. Analiza indeksov ekonomske svobode nam tako kaže, da nobeden izmed treh indeksov, ki merijo ekonomsko svobodo, v zadovoljivi meri ne pojasnjuje stopenj rasti BDP v opazovanih tranzicijskih državah v proučevanem obdobju, zato bomo v nadaljevanju s podrobnejšo analizo Fraser indeksa ekonomske svobode in Heritage indeksa poskusili ugotoviti, katera področja oziroma podpodročja omenjenih indeksov vključujejo tiste dejavnike, ki so vplivali na gospodarsko rast v opazovanih tranzicijskih državah v proučevanem obdobju.

6. ANALIZA FRASER IN HERITAGE INDEKSA EKONOMSKE SVOBODE

V tem delu so predstavljena osnovna področja, podpodročja in temeljne razlike med Fraser in Heritage indeksom ekonomske svobode. Ekonometrični model sicer pokaže, da sta oba statistično neznačilna, kar bi bila lahko posledica zelo kratkega obdobja, specifikacije modela ali vprašljivosti podatkov. Statistična neznačilnost Fraser indeksa kot najboljšega indeksa ekonomske svobode je lahko posledica zelo kratkega obdobja, saj za ekonomsko svobodo, kot so ugotovili Gwartney, Lawson in Block (1999), velja, da se njen vpliv na gospodarsko uspešnost v daljšem časovnem obdobju povečuje. Za bolj podrobno analizo in primerjavo v tem delu preverjamo še statistično značilnost posameznih področij in podpodročij obeh indeksov in na ta način poskušamo potrditi, katera izmed njih vključujejo dejavnike, ki so imeli največji vpliv na gospodarsko uspešnost v opazovanih tranzicijskih državah. Freedom House indeksa ne bomo analizirali, saj večjo vlogo kot ekonomski svobodi pripisuje politični svobodi in civilnim svoboščinam.

6.1. Področja Fraser indeksa

1. Vloga države v gospodarstvu: potrošnja, davki in podjetja:

A. Delež potrošnje države v celotni potrošnji

B. Delež transferjev in subvencij v BDP

C. Delež državnih podjetij in investicij v BDP

D. Najvišja mejna davčna stopnja

Glede na ekonomsko teorijo višji delež državne potrošnje pomeni manjšo stopnjo ekonomske svobode. Podobno velja tudi za prerazdeljevanje dohodka s strani države, saj s tem, ko država obdavči nekatere posameznike z namenom zagotovitve sredstev za druge, omeji svobodo teh posameznikov pri samostojnem razpolaganju z njihovim dohodkom. Visok delež državnih podjetij prav tako zmanjšuje ekonomsko svobodo. Za državna podjetja namreč veljajo drugačna pravila, kot za zasebna podjetja, saj njihovi dohodki niso odvisni od potrošnikov ali

investitorjev. Pogosto prav tako delujejo na zaščitnih trgih, kar zmanjšuje konkurenco in ustvarja monopole. Visoke mejne davčne stopnje, ki se uporabljajo pri relativno nizkih ravneh dohodka, omejujejo svobodo posameznikov pri samostojnem upravljanju s svojimi dohodki. Tako imajo države z visoko mejno davčno stopnjo slabšo stopnjo ekonomske svobode (Gwartney et al., 2002, str. 6).

Področje vloga države v gospodarstvu, prvo področje Fraser indeksa ekonomske svobode, se je izkazalo za statistično neznačilno, kar pomeni, da ni imelo velikega vpliva na gospodarsko uspešnost v opazovanih tranzicijskih državah v prečevanem obdobju. Enako velja tudi za vsa podpodročja, za katera je ekonometrična analiza pokazala, da niso statistično značilna.

2. Pravna struktura in varnost lastninskih pravic:

A. Neodvisnost sodstva

B. Nepriistranskost sodstva

C. Zaščita intelektualne lastnine

D. Vojaško nevmesavanje v politični proces in v vladavino prava

E. Integriteta pravnega sistema

Podpodročja kažejo, kako dobro država opravlja svojo zaščitno funkcijo. Zakonsko zaščitene lastninske pravice so osnova za ekonomsko svobodo menjave. Neuspeh državnega pravnega sistema pri zagotavljanju varnosti lastninskih pravic, uveljavljanju pogodb in medsebojno sprejemljivega razreševanja sporov, oslabi operacije tržno-menjalnega sistema. Če posameznikom in podjetjem primanjkuje zaupanja v pogodbe, bo njihova spodbuda pri udeležbi v tržne aktivnosti zmanjšana. Skromen učinek na tem področju zanesljivo odvrča investicije. Glede na navedeno je zelo malo verjetno, da bi države, ki dosegajo nizke ocene na tem področju, bile sposobne dosegati in ohranjati visoke stopnje gospodarske rasti (Gwartney et al., 2001, str. 6).

Pravna struktura in varnost lastninskih pravic kot drugo področje Fraser indeksa ekonomske svobode je, podobno kot vloga države v gospodarstvu, statistično neznačilno vplivala na gospodarsko uspešnost opazovanih tranzicijskih držav. Za razliko pa se je v tem primeru za statistično značilno izkazalo podpodročje zaščita intelektualne lastnine.

Zaščita intelektualne lastnine

V nadaljevanju bo ocenjena funkcija, ki določa, da je stopnja gospodarske rasti (r) v opazovanih tranzicijskih državah odvisna od inflacije (INF) in zaščite intelektualne lastnine ($INLAS$).

$$\hat{r} = -1,603 - 4,47 \cdot 10^{-3} INF + 1,032 INLAS$$

t (-0,906) (-3,576) (2,646)

p (0,389) (0,006) (0,027)

$n = 12$, $se = 1,3263$ $R^2=0,826$ in $\bar{R}^2 = 0,787$

$F=21,373 > F(\alpha=0,05, m_1=2, m_2=9) = 4,26$

$F=21,373 > F(\alpha=0,01, m_1=2, m_2=9) = 8,02$

Oba regresijska koeficienta ocenjene regresijske funkcije stopnje gospodarske rasti sta statistično značilno različna od nič in imata teoretično pričakovani predznak, vrednost determinacijskega koeficienta pa je visoka. To pomeni, da je proučevana funkcija primerna za ocenjevanje gospodarske rasti. Povečanje zaščite intelektualne lastnine vodi do povečanja v gospodarske rasti, saj povečuje investicije in inovacije, povečanje v inflaciji pa zmanjšuje gospodarsko rast.

3. Ustrezna monetarna politika:

- A. Povprečna letna stopnja rasti denarne mase v zadnjih petih letih minus povprečna letna stopnja rasti realnega BDP v zadnjih desetih letih*
- B. Standardni odklon letnih stopenj inflacije v zadnjih petih letih*
- C. Trenutna inflacijska stopnja*
- D. Svoboda državljanov do držanja depozitov v tuji valuti doma in v tujini*

Odsotnost likvidnega denarja slabi koristi iz menjave, visoke in nestanovitne stopnje inflacije pa izkrivljajo relativne cene, spremenijo osnovne pogoje dolgoročnih pogodb in s tem onemogočijo posameznikom in podjetjem načrtovanje prihodnosti. Likvidni denar je osnova za zaščito lastninskih pravic in torej tudi ekonomske svobode.

Za visoko oceno na tem področju mora država zasledovati politiko, ki vodi do nizkih in stabilnih stopenj inflacije. Poleg tega mora omogočiti tudi čim lažji dostop do alternativnih, kredibilnejših valut. Če posamezniki lahko varčujejo v tujini ali imajo bančni račun v drugih valutah, to pomeni, da je dostop do likvidnega denarja povečan, in da se ekonomska svoboda povečuje (Gwartney et al., 2001 str. 7).

Tretje področje Fraser indeksa ekonomske svobode se je kot celota izkazalo za statistično neznačilno, kar pomeni, da ustrezna monetarna politika kot celotno področje, v veliki meri ni vplivalo na gospodarsko uspešnost tranzicijskih držav. Nasprotno pa se je kot statistično značilno izkazalo njeno podpodročje standardnega odklona letnih stopenj inflacije v zadnjih petih letih.

Standardni odklon letnih stopenj inflacije v zadnjih petih letih

Naslednja ocenjena funkcija je funkcija, ki določa, da je stopnja gospodarske rasti odvisna od inflacije (INF) in standardnega odklona letnih stopenj inflacije v zadnjih petih letih (STDOINF).

$$\hat{r} = 0,996 - 4,39 \cdot 10^{-3} INF + 0,411STOINF$$

$$t \quad (1,261) \quad (-3,617) \quad (3,564)$$

$$p \quad (0,234) \quad (0,004) \quad (0,004)$$

$$n = 14,$$

$$se = 1,3832,$$

$$R^2=0,810 \text{ in } \bar{R}^2 = 0,776$$

$$F=23,508 > F(\alpha=0,05, m_1=2, m_2=11) = 3,98$$

$$F=23,508 > F(\alpha=0,01, m_1=2, m_2=11) = 7,21$$

Proučevana funkcija dobro pojasnjuje gibanje stopnje gospodarske rasti v opazovanem obdobju. Povečanje v standardnem odklonu letnih stopenj inflacije v zadnjih petih letih za eno indeksno točko pri nespremenjeni inflaciji vodi do povečanja gospodarske rasti v povprečju za 0.411 odstotne točke. S spremenljivkama, vključenima v funkcijo, pa je mogoče pojasniti kar 81% variabilnosti stopnje gospodarske rasti.

4. Svoboda menjave s tujci:

A. Dajatve na mednarodno trgovino:

- i. Dohodki države zaradi dajatev na mednarodno menjavo kot % vsote izvoza in uvoza,
- ii. povprečna carinska stopnja,
- iii. standardni odklon carinskih stopenj.

B. Regulatorne trgovinske ovire:

- i. Skrite uvozne ovire,
- ii. stroški uvoza.

C. Dejanska velikost trgovinskega sektorja v primerjavi s pričakovano.

D. Razlika med uradnim deviznim tečajem in tečajem na črnem trgu.

E. Mednarodne kontrole kapitalnih trgov:

- i. Dostop državljanov na tuje kapitalne trge in dostop tujcev na domač trg kapitala,

Področje svobode menjave s tujci se je, tako kot področje vloga države v gospodarstvu, pravne strukture in ustrezne monetarne politike, kot celota izkazalo za statistično neznačilno. Na podlagi tega lahko sklepamo, da v veliki meri ni vplivala na gospodarsko uspešnost tranzicijskih držav. Nasprotno pa se je, v skladu s pričakovanji, za statistično značilno izkazalo njeno podpodročje; velikost trgovinskega sektorja.

V modernem svetu visokih tehnologij in nizkih stroškov komunikacij ter transporta predstavlja svoboda menjave osnovni element ekonomske svobode. Veliko proizvodov in storitev je bodisi proizvedeno v tujini ali pa vsebujejo vire, ki so bili oskrbljeni iz tujine.

Pravzaprav vse države privzamejo trgovinske omejitve različnih oblik. Carine in kvote so očitni primeri ovir, ki omejujejo mednarodno trgovino, k oviram pa lahko štejemo tudi kontrolo menjalnega tečaja. Obseg trgovine se lahko zmanjša tudi zaradi administrativnih

dejavnikov, ki zadržujejo tranzit blaga preko carine. Podpodročja tega področja so bila ustvarjena za merjenje različnih omejitev, ki vplivajo na mednarodno menjavo. Vključujejo carine, kvote, skrite administrativne ovire, menjalni tečaj in kontrole kapitala.

Da država na tem področju doseže visoko oceno, mora imeti nizke carine, velik trgovinski sektor, učinkovito carinsko upravo, svobodno konvertibilno valuto in čim manj omejeno kontrolo kapitala (Gwartney et al., 2001, str. 7).

Swoboda menjave s tujci kot četrto področje Fraser indeksa ekonomske svobode je statistično neznačilno vplivala na gospodarsko uspešnost opazovanih tranzicijskih držav. Tudi za to področje se je kot statistično značilno izkazalo podpodročje; velikost trgovinskega sektorja.

Velikost trgovinskega sektorja v primerjavi s pričakovano

V nadaljevanju bo ocenjena funkcija, ki določa, da je gospodarska rast (r) v tranzicijskih državah odvisna od inflacije (INF) in velikosti trgovinskega sektorja v primerjavi s pričakovano (TS).

$$\hat{r} = 6,256 - 5,27 \cdot 10^{-3} INF - 0,511 TS$$

$$t \quad 4,818 \quad -3,837 \quad -2,362$$

$$p \quad 0,01 \quad 0,003 \quad 0,038$$

$$n = 14,$$

$$se = 1,6537,$$

$$R^2=0,729 \text{ in } \bar{R}^2 = 0,680$$

$$F=14,793 > F(\alpha=0,05, m_1=2, m_2=11) = 3,98$$

$$F=14,793 > F(\alpha=0,01, m_1=2, m_2=11) = 7,21$$

Oba regresijska koeficienta ocenjene funkcije stopnje gospodarske rasti sta statistično značilno različna od nič, vrednost determinacijskega koeficienta pa je visoka. To pomeni, da je proučevana funkcija primerna za ocenjevanje gospodarske rasti. Če je delež dejanskega sektorja manjši od potencialnega v BDP, to pomeni, da je prišlo do manjšega obsega trgovine zaradi kvot, carin in drugih omejitev.

5. Regulacija financ, dela in podjetij

A. Regulacije finančnega trga:

- i. Lastništvo bank: delež depozitov v zasebnih bankah,
- ii. konkurenca: domače banke so soočene s konkurenco tujih bank,
- iii. obsežnost kreditov: delež odobrenih kreditov zasebnemu sektorju,
- iv. izogibanje kontroli in reguliranju obrestnih mer, ki vodijo do negativnih realnih obrestnih mer,
- v. uravnavanje obrestnih mer: uravnavanje obrestnih mer za bančne depozite.

B. Regulacija trga dela:

- i. Pomen minimalne plače,
- ii. postopki najemanja in odpuščanja delavcev: ali je to kako podjetja najemajo in odpuščajo delavce, določeno z zasebnimi pogodbami,
- iii. delež delovne sile, katere plače so postavljene z kolektivno pogodbo,
- iv. podpora za brezposelnost: sistem podpore v primeru brezposelnosti ohranja spodbudo za delo,
- v. uporaba naborništva za ohranitev vojaškega osebja.

C. Regulacije podjetništva:

- i. Kontrola cen,
- ii. administrativne ovire za nova podjetja,
- iii. čas, potreben za ukvarjanje z državno birokracijo,
- iv. težave pri ustanovitvi novega podjetja,
- v. neenaka plačila: dodatna plačila, povezana z uvoznimi in izvoznimi dovoljenji, podjetniškimi licencami, kontrolami menjave.

Prvo področje odraža pogoje na domačem finančnem trgu. Države, ki uporabljajo privatni bančni sistem za alokacijo kreditov privatnim skupinam, in ki so se vzdržale kontrole obrestnih mer, na tem področju dosegajo višje ocene.

Veliko oblik regulacij trga dela zmanjšuje tako ekonomsko svobodo delojemalcev kot tudi delodajalcev. Med najbolj izrazitimi regulacijami so minimalne plače, regulacije odpuščanja delavcev, centraliziran plačni okvir, veljavnost sindikalnih pogodb, neudeleženih v pogajanjih ter podpore brezposelnim, ki slabijo spodbude za zaposlovanje. Za visoko oceno na tem področju mora država dovoliti tržno določanje plač, prav tako pa se mora izogniti pretiranim podporam nezaposlenim, ki zmanjšujejo spodbudo za delo.

Regulacije podjetniških dejavnosti lahko ovirajo ekonomsko svobodo zaradi omejevanja konkurence in tržnih operacij. Za visoko oceno na tem področju morajo države dopustiti tržno določanje cen, ne smejo omejevati vstopa podjetij na trg in ne smejo finančno nagradjevati nekatera podjetja na račun drugih (Gwartney et al., 2001, str. 8).

Tudi zadnje področje se je izkazalo za statistično neznačilno in kot tako ni imelo pomembnega vpliva na stopnjo rasti BDP v opazovanih tranzicijskih državah.

Pri ekonometrični analizi posameznih področij Fraser indeksa ekonomske svobode so se za statistično značilna izkazala naslednja podpodročja: zaščita intelektualne lastnine na področju pravne strukture in varnosti lastninskih pravic, standardni odklon letnih stopenj inflacije v zadnjih petih letih na področju ustrezne monetarne politike in dejanska velikost trgovinskega sektorja v primerjavi s pričakovano na področju svobode menjave s tujci. Za izračun je bila uporabljena enostavna linearna regresija, s stopnjo rasti BDP (1993 – 2001) kot pojasnjevalno spremenljivko ter inflacijo in posameznim področjem Fraser indeksa kot odvisno

spremenljivko. Na podlagi teh ocen lahko sklepamo, da so omenjena podpodročja tista, ki so bila za rast v opazovanih tranzicijskih državah najbolj pomembna.

6.2. Področja Heritage Indeksa

Za razliko od Fraser indeksa ekonomske svobode se pri Heritage indeksu za statistično značilno ni izkazalo nobeno od področij in podpodročij. Za izračun je bila, tako kot pri Fraser indeksu, uporabljena enostavna linearna regresija, s stopnjo rasti BDP (1993 – 2001) kot pojasnjemalno spremenljivko ter inflacijo in posameznim področjem Heritage indeksa kot odvisno. Na podlagi teh ocen lahko sklepamo, da nobeno od področij Heritage indeksa ekonomske svobode v zadovoljivi meri ne pojasnjuje vplivov na gospodarsko uspešnost tranzicijskih držav v proučevanem obdobju. Očitno ta indeks ne zajema tistih področij oziroma podpodročij ekonomske svobode, ki bi bolje pojasnjevali vpliv na stopnjo gospodarske rasti v tranzicijskih državah, kot Fraser indeks. Kljub statistični neznačilnosti so, za lažjo primerjavo med indeksoma in pojasnitev razlik, v nadaljevanju predstavljena področja Heritage indeksa in njihov vpliv na ekonomsko svobodo.

◆ *Trgovinska politika, ki vključuje:*

- a. povprečno carinsko stopnjo,
- b. necarinske omejitve in
- c. korupcijo v carinski službi.

Trgovinska politika je glavni dejavnik pri merjenju ekonomske svobode. Uvozne omejitve zmanjšujejo ekonomsko svobodo, saj zmanjšujejo proizvodnjo in realizacijo, prav tako pa omejujejo potrošniške odločitve, s tem pa tudi blaginjo potrošnikov (O'Driscoll et al., 2003, str. 52).

◆ *Davki, ki vključujejo:*

- a. najvišji davek na dohodek,
- b. davčno stopnjo na povprečni osebni dohodek,
- c. najvišjo davčno stopnjo na dobiček in
- d. druge davke.

Davki zmanjšujejo gospodarsko rast, saj odvrčajo posameznike od zasledovanja svojih ciljev na trgu. Prav tako pa omejujejo svobodo posameznika pri samostojni uporabi dohodka. Zato je pri višjih davkih ekonomska svoboda ustrezno nižja (O'Driscoll et al., 2003, str. 53).

◆ *Intervencija države v gospodarstvo, ki vključuje:*

- a. delež državne potrošnje v celotni potrošnji,
- b. državno lastništvo podjetij,
- c. delež BDP, ki je proizvod države.

Z večanjem vloge države v gospodarstvu se zmanjšuje ekonomska svoboda (O'Driscoll et al., 2003, str. 56).

◆ **Monetarna politika zajema:**

- a. povprečno stopnjo inflacije od leta 1986 in
- b. povprečno stopnjo inflacije v zadnjem letu opazovanja.

Vrednost državne valute je v veliki meri odvisna od monetarne politike te države. Države z višjo stopnjo inflacije imajo manjšo ekonomsko svobodo. (O'Driscoll et al., 2003, str. 59).

◆ **Kapitalni tokovi in politika do tujih neposrednih investicij, ki vključuje:**

- a. omejitve lastništva podjetij,
- b. omejitve industrij in panog, odprtih za tuja vlaganja,
- c. omejitve za tuja podjetja,
- d. možnost nakupa zemlje s strani tujcev,
- e. enaka obravnava pred zakonom za domače in tuje investitorje,
- f. omejitve repatriacije dobičkov,
- g. kodeks o tujih neposrednih investicijah in
- h. razpoložljivost lokalnih financerjev za tuja podjetja.

Omejitve tujih neposrednih investicij, ki zagotavljajo sredstva za gospodarsko ekspanzijo, zmanjšujejo pritok kapitala in s tem posledično omejujejo ekonomsko svobodo (O'Driscoll et al., 2003, str. 60).

◆ **Bančni sektor, ki zajema:**

- a. vlogo državnih bank,
- b. omejitve za odprtje podružnic tujih bank,
- c. vpliv države na razporeditev profitov,
- d. regulacijo in
- e. pestrost finančnih instrumentov.

V večini držav banke zagotavljajo osnovne finančne storitve, ki spodbujajo gospodarsko rast (posojila za ustanovitev novih podjetij, zagotavljanje kreditov itd.). Večji, ko je nadzor, manjša je svoboda bank za sodelovanje pri teh aktivnostih. Ena od posledic bančne regulacije je tako tudi omejitev ekonomske svobode (O'Driscoll et al., 2003, str. 61).

◆ **Kontrola cen in plač vključuje:**

- a. minimalno plačo,
- b. svobodo oblikovanja cen,
- c. obseg državne kontrole cen in subvencije podjetjem, ki jim država določa cene.

Ko država nadzira cene in plače, omejuje gospodarsko aktivnost in zmanjšuje ekonomsko svobodo. Iz tega sledi, da večje državno posredovanje v gospodarstvo in večji nadzor nad

cenami in plačami povzroči nižjo stopnjo ekonomske svobode (O'Driscoll et al., 2003, str. 62-63).

◆ ***Lastninske pravice, kamor sodijo:***

- a. neodvisnost sodne veje oblasti,
- b. možnost zaplembe lastnine s strani države,
- c. korupcija v sodstvu,
- d. zaostanki v sodstvu,
- e. zaščita privatne lastnine in
- f. upoštevanje načel pogodbenega prava.

Možnost akumuliranja privatne lastnine je glavna motivacijska sila v tržni ekonomiji, vladavina zakona pa je ključnega pomena za popolno delovanje tržnega gospodarstva. S tem, ko država zavaruje lastninske pravice, poveča zaupanje državljanov v varčevanje, v dolgoročne načrte in v ukvarjanje s trgovino, saj se zavedajo, da je njihov dohodek zaščiten pred razlastitvijo. Manjša, ko je zaščita privatne lastnine, manjša je stopnja ekonomske svobode (O'Driscoll et al., 2003, str. 64).

◆ ***Regulacija, ki vključuje:***

- a. obstoj licenc,
- b. težavnost pridobivanja licenc,
- c. korupcijo v birokraciji,
- d. regulacijo trga dela,
- e. zaščito potrošnikov,
- f. okoljevarstvo in zdravstveno regulacijo.

Regulacije in omejitve otežijo ustanavljanje novih podjetij. Težave se lahko pojavijo tudi v primeru, ko država nekonsistentno uporablja regulacije, saj s tem ustvari nepredvidljivo podjetniško okolje. Prav tako pa lahko obstoj pretirane regulacije spodbuja korupcijo. Zato večja regulacija zmanjšuje stopnjo ekonomske svobode (O'Driscoll et al., 2003, str. 65).

◆ ***Črni trg, kamor sodijo:***

- a. tihotapstvo,
- b. piratstvo intelektualne lastnine,
- c. dobava kmetijskih proizvodov na črni trg,
- d. industrijski proizvodi na črnem trgu in
- e. storitve na črnem trgu.

Posledica državne intervencije na določenem področju je lahko nastanek črnega trga na drugem področju. Država lahko z omejitvami na trgovino, ki ščitijo njen domači trg in preprečujejo uvoz tujih dobrin, ustvarja spodbudo za nastanek črnega trga in tihotapstvo. Tudi države, ki nimajo močne zaščite lastninskih pravic intelektualne lastnine, spodbujajo

piratstvo. Zato velja – večji, ko je črni trg, manjša je stopnja ekonomske svobode (O’Driscoll et al., 2003, str. 66).

6.3. Osnovne razlike

◆ *Osnovne razlike*

Fraser Institute proučuje ekonomsko svobodo za pet glavnih področij, znotraj katerih izračunava indeks za 37 kazalcev, ki jim pripiše ocene od 1 (najslabša ocena) do 10 (najboljša ocena). Glavno oceno ekonomske svobode za posamezno državo izračuna kot povprečje ocen petih glavnih področij.

Heritage indeks analizira deset področij in jih ocenjuje od 1 do 5, kjer 1 predstavlja najboljšo oceno, 5 pa najslabšo. Izračunava se na podlagi netehtanega povprečja teh desetih področij.

Tabela 9: Primerjava posameznih področij med Fraserjem in Heritagem

Področje	Indeks	
	Fraser indeks	Heritage indeks
Mednarodna menjava	Carina, velikost potencialnega trgovinskega sektorja	Carinska stopnja in korupcija v carinski službi
Mednarodni tokovi kapitala	Omejitve	Omejitve kapitalnih tokov in TDI
Črni trg	Razlika med uradnim tečajem in tečajem na črnem trgu	Prisotnost črnega trga
Davki	Najvišja mejna davčna stopnja	Davčna stopnja na povprečni dohodek
Državne intervencije	Delež G/BDP, subvencije in transferji, državna podjetja	Intervencije države, lastništvo države
Monetarna politika in inflacija	Variabilnost inflacije, rast denarne mase	Povprečna inflacija
Bančništvo	Držanje depozitov v tujini, depoziti v tuji valuti doma	Svoboda v bančništvu, omejitve tujih bank
Kontrole cen, regulacija, vstop na trg	Kontrole cen in obrestnih mer, konkurenca na trgu	Kontrole cen in plač
Lastninske pravice	Enakost pred zakonom	Vpliv države na sodstvo, korupcija

Vir: Kešeljević, 2000, str. 54.

◆ *Kompleksnost*

Najbolj kompleksno in podrobno sestavljen indeks je Fraser indeks. Za razliko od Heritaga, meri Fraser inštitut poleg monetarne discipline in cenovne stabilnosti tudi uporabo alternativnih valut v obliki depozitov in možnosti menjave domače za tujo valuto.

◆ *Subjektivnost – objektivnost*

Subjektivne ocene elementov se pojavljajo pri obeh indeksih, vendar pa so pogostejše pri Heritagu kot pri Fraserju, kar zmanjšuje kredibilnost prvega.

7. ZAKLJUČEK

Opazovani indeksi treh različnih institucij se med seboj zelo razlikujejo ne le po rezultatih, temveč tudi po metodologiji. Najboljši trenutno dostopni indeks je Fraser indeks ekonomske svobode.

Čeprav je opazovano obdobje zelo kratko, lahko trdimo, da so prav tranzicijske države tiste, ki so v zadnjem desetletju na področju ekonomske svobode naredile največji napredek. Razlog je verjetno v tem, da so izšle iz planskega gospodarstva, katerega glavna lastnost je bila prav pomanjkanje liberalizacije na vseh področjih. Ta napredek lahko tako v veliki meri pripišemo prav slabim začetnim pogojem na tem področju. Kljub temu, da so kot skupina te države v liberalizaciji dosegle največji napredek, pa so razlike med njimi še vedno zelo velike. Nekaterim je uspelo nekatera področja liberalizirati bolj kot druga, nekatere pa se še vedno trudijo za izboljšave na vseh področjih. Med najbolj uspešnimi državami so bile v letu 2000 Estonija, Češka in Latvija, največjo spremembo v obdobju 1995 – 2000 pa so naredile Latvija, Estonija in Litva. Najslabše ocene na področju ekonomske svobode so bile dodeljene Rusiji, Ukrajini in Romuniji. Najmanjšo spremembo v obdobju 1995 – 2001 je na tem področju naredila Madžarska, ki pa je v letu 1995 dosegla najboljšo oceno med vsemi opazovanimi državami. Kot skupina so bile opazovane tranzicijske države v letu 2000 najuspešnejše na področju svobode menjave s tujci, kjer so dosegle v povprečju oceno 7,06 od možnih 10, sledi pravni sistem in lastninske pravice, kjer so dosegle povprečno oceno 6,14. Največjo spremembo so opazovane države kot skupina naredile na področju monetarne politike, kjer se jim je povprečna vrednost indeksa povečala za kar 2,48 indeksne točke. Najslabšo povprečno oceno pa so v letu 2000 kot skupina dosegle na področju vloge države v gospodarstvu, kar kaže na to, da ima država v vseh opazovanih tranzicijskih državah še vedno zelo veliko vlogo. To je tudi področje, kjer Slovenija, poleg Hrvaške, med vsemi opazovanimi državami dosega najslabšo oceno.

Tudi dosežki na področju gospodarske uspešnosti so, tako kot ekonomska svoboda, v veliki meri določeni s prehodom iz planskega v tržno gospodarstvo. Ob prehodu so se namreč morale tranzicijske države soočiti z makroekonomsko stabilizacijo, velikimi strukturnimi in institucionalnimi spremembami, kar je imelo posledice na gospodarsko uspešnost. Prav vse opazovane države so se v začetnem obdobju tranzicije soočale s potranzicijsko recesijo, katere dolžina trajanja se med njimi razlikuje.

Za gospodarsko najuspešnejše so se izkazale države, ki so bile v procesu tranzicije uspešnejše pri monetarni politiki in omejevanju inflacije, tiste, ki niso odlašale niti z nujno potrebnimi reformami na področju makroekonomske stabilizacije niti pri strukturnih reformah, in tiste, katerih delež državnih izdatkov v BDP se je ustrezno znižal, oziroma pri katerih se je ustrezno zmanjšala vloga države v gospodarstvu. Tradicionalni faktorji, za katere bi pričakovali, da bodo vplivali na gospodarsko uspešnost tranzicijskih držav, niso imeli močnega vpliva na pojasnjevanje dolgoročne gospodarske rasti, kar je verjetno posledica specifičnosti tranzicijskega procesa.

V našem primeru se je izkazalo, da sama liberalizacija v tem kratkem obdobju ni imela velikega vpliva na gospodarsko uspešnost v tranzicijskih državah, kar je verjetno prav tako posledica zgodovinskih razmer, pripravljenosti na spremembe in uspešnosti v teh spremembah. Seveda pa moramo upoštevati kratkost proučevanega obdobja, ki morda izkrivlja rezultate. Pri ekonometrični analizi posameznih področij Fraser indeksa ekonomske svobode so se za statistično značilna izkazala podpodročja zaščite intelektualne lastnine, standardnega odklona letnih stopenj inflacije v zadnjih petih letih in dejanska velikost trgovinskega sektorja v primerjavi s pričakovano. Na podlagi teh ocen lahko sklepamo, da so omenjena podpodročja v zadovoljivi meri pojasnjevala vplive ekonomske svobode na gospodarsko uspešnost tranzicijskih držav v proučevanem obdobju.

Ekonomska svoboda bo verjetno, zaradi pojava časovnega zamika med spremembo v ekonomski svobodi in dejanskim vplivom te spremembe na gospodarsko rast, imela večji vpliv na samo uspešnost tranzicijskih držav v kasnejšem obdobju.

8. LITERATURA

1. **Abdiweli** M. Ali, **Crain** W. Mark: Institutional Distortions, Economic Freedom, and Growth. B.k. : Cato Journal, 2002. 12 str.
2. **Ayal** B. Elizer, **Karras** Georgios: Components of Economic Freedom and Growth: An Empirical Study. Chicago : University of Illinois at Chicago, 1998. 18 str. (6 pril)
3. **Barro** J. Robert: Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study. London : The MIT Press, 1998. 145 str.
4. **Block** Walter: Economic Freedom: Toward a Theory of Measurement. Vancouver : Fraser Institute, 1991. 214 str.
5. **Carlsson** Frederik, **Lundström** Susanna: Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects. Göteborg : Göteborg University, 2001. 17 str.
6. **Ellman** Michael, **Gaidar** T. Egor, **Kolodko** W. Grzegorz: Economic Transition in Eastern Europe. Oxford : Blackwell, 1993. 99 str.
7. **Fisher** Stanley, **Sahay** Ratna, **Vegh** Carlos A.: Stabilization and Growth in Transition Economies: The Early Experience. The journal of Economic Perspectives, Minneapolis, 10(1996), 2, str. 45-66
8. **Fisher** Stanley, **Sahay** Ratna, **Vegh** Carlos A.: From Transition to Market: Evidence and Growth Prospects. Washington : International Monetary Fund, 1998. 36 str.
9. **Fisher** Stanley, **Sahay** Ratna: The Transition Economies After Ten Years. Washington : International Monetary Fund, 2000. 44 str.
10. **Gwartney** James, **Stroup** Richard: What Everyone Should Know About Economics and Prosperity. Vancouver : Fraser Institute, 1993. 126 str.
11. **Gwartney** James, **Lawson** Robert, **Block** Walter: Economic Freedom of The World 1975-1995. Vancouver : Fraser Institute, 1996. 110 str.
12. **Gwartney** James, **Lawson** Robert, **Holcombe** Randall: The Size and Functions of Government and Economic Growth. Washington : Joint Economic Comitee, 1998. 33 str. (pril. 1 str.)
13. **Gwartney** James, **Lawson** Robert, **Holcombe** Randall: Economic Freedom and The Environment for Economic Growth : Fraser Institute, 1999. 25 str. (pril. 7 str.)

14. **Gwartney** James, **Lawson** Robert, **Holcombe** Randall: The Concept and Measurement of Economic Freedom. Palermo : Conference in Palermo, 2001. 27 str. (pril. 7 str.)
15. **Gwartney** James, **Lawson** Robert: Economic Freedom of The World 2001, Annual Report. Vancouver : Fraser Institute, 2001a. 245 str.
16. **Gwartney** James, **Lawson** Robert: Economic Freedom of The World 2002, Annual Report. Vancouver : Fraser Institute, 2002. 183 str.
17. **Havrylyshyn** Oleh, **Izvorski** Ivailo, **Van Rooden** Ron: Recovery and Growth in Transition Economies 1990–97: A Stylized Regression Analysis. Washington : International Monetary Fund, 1997. 37 str.
18. **Haan** Jakob de, **Sturm** Jan-Egbert: On the Relationship between Economic Freedom and Economic Growth. Groningen : University of Groningen, 1999. 26 str. (9 pril.)
19. **Havrylyshyn** Oleh, **Wolf** Thomas, **Berengaut** Julian, **Castello-Branco** Marta, **Van Rooden** Ron, **Mercer-Blackman** Valerie: Growth Experience in Transition Countries, 1990–98. Washington : International Monetary Fund, 1999. 52 str.
20. **Havrylyshyn** Oleh, **Van Rooden** Ron: Institutions Matter in Transition, but so do Policies. Washington : International Monetary Fund, 2000. 26 str.
21. **Karatnycky** Adrian, **Motyl** Alexander, **Schnetzer** Amanda: Nations in Transit 2001: Civil Society, Democracy, and Markets in East Central Europe and the Newly Independent States. New York : Freedom House, 2001. 434 str.
22. **Karatnycky** Adrian: Nations in Transit 2002: A Mixed Picture of Change. New York : Freedom House, 2002. 20 str.
23. **Kešeljević** Aleksandar: Ekonomska svoboda. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2000. 92 str.
24. **Kolar** Urška: Gospodarska rast v državah v prehodu. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2000. 40 str.
25. **Melo** Martha de, **Denizer** Cevdet, **Gelb** Alan: From Plan to Market: Patterns of Transition. Washington : World Bank, 1996. 72 str.
26. **O’Driscoll** Gerald P., **Feulner** J. Edwin Jr, **O’Grady** Mary Anastasia: 2003 Index of Economic Freedom. Washington : The Wall Street Journal, 2003. str. 438
27. **Pfajfar** Lovrenc: Ekonometrija. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1998, str. 118

28. **Prokopijevič** Miroslav: Does Growth Further improve Economic Freedom? Torino : ICER, 2002. 57 str. (pril. 12 str.)
29. **Rabushka** Alvin: Philosophical Aspects of Economic Freedom. Economic Freedom: Toward a Theory of Measurement. Vancouver : Fraser Institute, 1991. 23-55str.
30. **Rabushka** Alvin: Freedom House Survey of Economic Freedom. Economic Freedom: Toward a Theory of Measurement. Vancouver : Fraser Institute, 1991a. 57-86 str.
31. **Senjur** Marjan: Razvojna ekonomika. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 732 str.
32. **Vega-Gordillo** Manuel, **Alvarez-Arce** L. Jose: The Chicken and The EGG: Economic Growth and Freedom. Madrid : Circulo de Empresarios, B.l. 29 str.
33. **Walker** A. Michael: Freedom, Democracy and Economic Welfare. Vancouver : Fraser Institute, 1988. 369 str.
34. **Walker** A. Michael: Freedom, Democracy and Economic Welfare: Freedom, Property Rights and Innovation in Socialism. Vancouver : Fraser Institute, 1988b. 369 str.
35. **Walker** A. Michael: Freedom, Democracy and Economic Welfare: Institutions, Economic Growth and Freedom. Vancouver : Fraser Institute, 1988c. 369 str.

9. VIRI

1. World Economic Outlook. Washington : IMF, 1998. 221 str.
2. World Economic Outlook. Washington : IMF, 2003. 251 str.
3. Economic Survey of Europe. Geneva : UNECE, 2003. 239 str.
4. Transition Report update. London: EBRD, 1999. 73 str.
5. Transition Report. London: EBRD, 2000. 232 str.
6. Freedom house: [URL: <http://www.freedomhouse.org>], 05.10.2002
7. The Fraser Institute: [URL: <http://www.Freetheworld.com>], 05.10.2002
8. The Heritage Foundation: [URL:<http://www.heritage.org>], 15.10.2002
9. WB Global Development Finance and World Developmsent Indicators: [<http://www.worldbank.org/research/growth/gnddata.htm>], 25.09.2002

Slovarček slovenskih prevodov tujih izrazov

- ◆ *Avtarkija* – samozadostnost, popolna gospodarska neodvisnost države oz. težnja po doseganju popolne neodvisnosti od uvoza in zadostiti vsem potrebam z domačo proizvodnjo.
- ◆ *Konsolidiran* – trden, utrjen.
- ◆ *sKonsolidirana demokracija* – trdna, utrjena demokracija.
- ◆ *Laissez-faire, laissez passer* – »pustite, naj dela vsak, kar hoče, naj gre vse po svoji poti«, geslo gospodarskega liberalizma, ki zagovarja svobodno konkurenco in nevmešavanje države v gospodarski razvoj. Prvi so to geslo izrekli fiziokrati.
- ◆ *Liberalizacija* – odprava omejitev.
- ◆ *Polis* – grška politično samostojna mestna državica.
- ◆ *Repatriacija dobičkov* – vrnitev dobičkov v domovino.

PRILOGA

Tabela 10: povprečne letne stopnje rasti

Država	Leto St.rasti, I	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	101/91	101/95	101/93
		Poljska	St. rasti	-	-7,0	2,6	4,3	5,2	6,8	6,0	6,8	4,8	4,1	4,0	1,0	1,0	3,44
	Ir	-	93,0	102,6	104,3	105,2	106,8	106,0	106,8	104,8	104,1	104,0	101,0	101,0			
	Iso	100,0	93,0	95,4	99,5	104,7	111,8	118,5	126,6	132,7	138,1	143,6	145,1	146,5	103,44	104,43	104,82
Slovenija	St. rasti	-	-8,9*	-5,5*	2,8	5,3	4,1	3,5	4,6	3,8	5,2	4,6	3,0	2,5	1,94	4,11	4,26
	Ir	-	91,1	94,5	102,8	105,3	104,1	103,5	104,6	103,8	105,2	104,6	103,0	102,5			
	Iso	100,0	91,1	86,1	88,5	93,2	97,0	100,4	105,0	109,0	114,7	120,0	123,6	126,6	101,94	104,11	104,26
Albanija	St. rasti	-	-28,0	-7,2	9,6	9,4	-0,9	19,8	-7,0	8,0	7,3	7,8	6,5	6,0	1,49	6,78	6,11
	Irasti	-	72,0	92,8	109,6	109,4	99,1	119,8	93,0	108,0	107,3	107,8	106,5	106,0			
	Iso	100,0	72,0	66,8	73,2	80,1	79,4	95,1	88,5	95,5	102,5	110,5	117,7	124,7	101,49	106,78	106,11
Madžarska	St. rasti	-	-11,9	-3,1	-0,6	2,9	1,5	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	3,8	3,5	1,04	3,99	3,54
	Ir	-	88,1	96,9	99,4	102,9	101,5	101,3	104,6	104,9	104,2	105,2	103,8	103,5			
	Iso	100,0	88,1	85,4	84,9	87,3	88,6	89,8	93,9	98,5	102,6	108,0	112,1	116,0	101,04	103,99	103,54
Slovaška	St. rasti	-	-14,6*	-6,5*	-3,7	5,2	6,5	5,8	5,6	4,0	1,3	2,2	3,3	4,0	0,62	3,69	4,22
	Ir	-	85,4	93,5	96,3	105,2	106,5	105,8	105,6	104,0	101,3	102,2	103,3	104,0			
	Iso	100,0	85,4	79,8	76,9	80,9	86,2	91,1	96,3	100,1	101,4	103,6	107,1	111,3	100,62	103,69	104,22
Češka	St. rasti	-	-11,5*	-3,3*	0,1	2,2	5,9	4,3	-0,8	-1,0	0,5	3,3	3,3	2,7	0,17	1,58	2,19
	Ir	-	88,5	96,7	100,1	102,2	105,9	104,3	99,2	99,0	100,5	103,3	103,3	102,7			
	Iso	100,0	88,5	85,6	85,7	87,5	92,7	96,7	95,9	95,0	95,4	98,6	101,8	104,6	100,17	101,58	102,19
Estonija	St. rasti	-	-7,9	-21,6	-8,2	-2,0	4,3	3,9	9,8	4,6	-0,6	7,1	5,0	4,5	-0,92	4,92	3,95
	Ir	-	92,1	78,4	91,8	98,0	104,3	103,9	109,8	104,6	99,4	107,1	105,0	104,5			
	Iso	100,0	92,1	72,2	66,3	65,0	67,8	70,4	77,3	80,8	80,4	86,1	90,4	94,4	99,08	104,92	103,95
Hrvaška	St. rasti	-	-21,1*	-11,7*	-8,0	5,9	6,8	6,0	6,6	2,5	-0,4	3,7	4,1	3,5	-0,93	3,72	4,37
	Ir	-	78,9	88,3	92,0	105,9	106,8	106,0	106,6	102,5	99,6	103,7	104,1	103,5			
	Iso	100,0	78,9	69,7	64,1	67,9	72,5	76,8	81,9	84,0	83,6	86,7	90,3	93,4	99,07	103,72	104,37
Romunija	St. rasti	-	-12,9	-8,8	1,5	3,9	7,3	3,9	-6,1	-4,8	-1,2	1,8	5,3	4,3	-1,11	-0,27	1,16
	Ir	-	87,1	91,2	101,5	103,9	107,3	103,9	93,9	95,2	98,8	101,8	105,3	104,3			
	Iso	100,0	87,1	79,4	80,6	83,8	89,9	93,4	87,7	83,5	82,5	84,0	88,4	92,2	98,89	99,73	101,16
Bolgarija	St. rasti	-	-11,7	-7,3	-1,5	-3,5	-1,8	-8,0	-5,6	4,0	2,3	5,4	4,0	4,0	-2,30	0,21	-0,51
	Ir	-	88,3	92,7	98,5	96,5	98,2	92,0	94,4	104,0	102,3	105,4	104,0	104,0			
	Iso	100,0	88,3	81,9	80,6	77,8	76,4	70,3	66,4	69,0	70,6	74,4	77,4	80,5	97,70	100,21	99,49
Litva	St. rasti	-	-6,0	-19,6	-16,2	-9,8	3,3	4,7	7,3	5,1	-3,9	3,8	5,9	4,4	-2,75	3,75	1,90
	Ir	-	94,0	80,4	83,8	90,2	103,3	104,7	107,3	105,1	96,1	103,8	105,9	104,4			
	Iso	100,0	94,0	75,6	63,3	57,1	59,0	61,8	66,3	69,7	67,0	69,5	73,6	76,8	97,25	103,75	101,90
Rusija	St. rasti	-	-5,0	-14,5	-10,4	-13,5	-4,2	-3,4	0,9	-4,9	5,4	9,0	5,0	4,4	-3,52	1,88	-0,95
	Ir	-	95,0	85,5	89,6	86,5	95,8	96,6	100,9	95,1	105,4	109,0	105,0	104,4			
	Iso	100,0	95,0	81,2	72,8	63,0	60,3	58,3	58,8	55,9	58,9	64,2	67,4	70,4	96,48	101,88	99,05
Latvija	St. rasti	-	-11,1	-35,2	-14,9	0,6	-0,8	3,3	8,6	3,9	1,1	6,8	7,6	5,0	-3,67	5,18	3,84
	Ir	-	88,9	64,8	85,1	100,6	99,2	103,3	108,6	103,9	101,1	106,8	107,6	105,0			
	Iso	100,0	88,9	57,6	49,0	49,3	48,9	50,5	54,9	57,0	57,7	61,6	66,3	69,6	96,33	105,18	103,84
Ukrajina	St. rasti	-	-10,6	-17,0	-14,2	-22,9	-12,2	-10,0	-3,0	-1,9	-0,2	5,9	9,1	4,8	-7,47	-0,21	-4,91
	Ir	-	89,4	83,0	85,8	77,1	87,8	90,0	97,0	98,1	99,8	105,9	109,1	104,8			
	Iso	100,0	89,4	74,2	63,7	49,1	43,1	38,8	37,6	36,9	36,8	39,0	42,6	44,6	92,53	99,79	95,09

St. rasti – stopnja rasti

Ir – Indeks rasti

Iso – indeks s stalno osnovo

* Vir: EBRD, Transition report 1999, str.6;

Vir: IMF, World Economic Outlook 1998 in 2003, str.155, 168 in 177 in lastni preračuni.

Lestvica Freedom House za ocenjevanje stopnje politične svobode

Lestvico sestavlja osem vprašanj, s pomočjo katerih avtorji določijo stopnjo politične svobode obravnavanih držav:

1. Ali je predsednik vlade izbran preko svobodnih in poštenih volitev?
2. Ali so predstavniki v parlamentu izvoljeni na poštenih in svobodnih volitvah?
3. Ali so zagotovljene enake možnosti za predvolilno kampanjo vseh strank?
4. Ali lahko vojska, policija, posamezne stranke, cerkev, ekonomska oligarhija, zunanja sila ali katera koli druga interesna skupina odločilno vpliva na posameznika?
5. Ali obstaja opozicija, ki lahko tvorno sodeluje v procesu odločanja, in ki ima možnost, da s poštenimi volitvami pride na oblast (moč opozicije)?
6. Ali imajo ljudje pravico do organiziranja različnih političnih strank?
7. Ali obstajajo pravice manjšin do samoopredelitve, avtonomije in do sodelovanja pri sprejemanju odločitev, ki so ključne zanje?
8. Ali obstaja določena stopnja decentralizacije politične moči?

Dodatni vprašanja za določitev stopnje politične svobode:

1. Ali imajo tradicionalne monarhije, kjer stranke niso prisotne, določeno obliko sodelovanja in posvetovanja s svojimi državljani, da bi lahko le-ti neposredno izrazili svojo voljo?
2. Ali država načrtno spreminja etnično sestavo države ali določenega območja, da bi ošibila neko kulturo ali prevesila politično ravnovesje v dobro neke skupine?
3. Ali obstajajo politični zaporniki?

Lestvica za ocenjevanje stopnje civilnih svoboščin

◆ *Svoboda izražanja in verovanja:*

1. Ali obstajajo svobodni in neodvisni mediji ali katerakoli druga oblika kulturnega izražanja?
2. Ali obstaja svoboda veroizpovedi?

◆ *Svoboda združevanja:*

1. Ali obstaja svoboda združevanja, organiziranja, demonstriranja in možnost javne razprave?
2. Ali obstaja svoboda združevanja v politične stranke (neobvezno članstvo)?
3. Ali obstajajo sindikati in združenja, ki imajo pravico sodelovati pri kolektivnih pogajanjih?

◆ *Vladavina prava in človekove pravice:*

1. Ali obstaja neodvisno sodstvo?
2. Ali obstaja enakost vseh državljanov pred zakonom?
3. Ali obstaja zaščita pred političnim nasiljem, mučenjem in izgonom s strani države ali določene skupine?

4. Ali obstaja korupcija v državi?

◆ *Osebna avtonomija in ekonomske pravice:*

1. Ali obstaja možnost javne in svobodne razprave?
2. Ali obstaja svoboda posameznika v smislu svobodnega potovanja, izbire prebivališča in izbire poklica?
3. Ali je zagotovljena varnost lastninskih pravic? Ali imajo ljudje pravico do ustanavljanja zasebnih podjetij? Ali ima država velik vpliv na poslovanje teh podjetij?
4. Ali obstaja svoboda pri izbiri partnerja in pri odločanju o številu otrok? Ali obstaja enakopravnost med spoloma?
5. Ali obstaja enakost pogojev za vse državljane (Kešeljević, 2000, str. 49-50)?